

**Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Zdravotně sociální fakulta**

Předčasný důchod a jeho úloha v systému sociálního zabezpečení

Bakalářská práce

autor: Martina Zdvihalová

vedoucí práce: JUDr. Martin Šimák, Ph.D.

2011

Abstrakt

Předčasný důchod a jeho úloha v systému sociálního zabezpečení

Bakalářská práce se zabývá problematikou předčasných starobních důchodů. Teoretická část pojednává o úloze předčasných důchodů v systému sociálního zabezpečení České republiky. Nejprve popisuje samotný systém našeho sociálního zabezpečení a v další části se věnuje vývoji důchodového pojištění od jeho počátků po současnost. Platnou právní úpravou je od roku 1996 zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, byl však již několikrát upravován. Poslední větší úpravou byly parametrické změny od 1.1.2010. V dalších kapitolách se teoretická část věnuje starobnímu a především předčasnému starobnímu důchodu, vysvětluje podmínky nároku a s tím související pojmy jako doba pojištění, důchodový věk, žádost o důchod. Hlavním cílem práce bylo zjistit, jaké jsou důvody podání žádosti o trvale krácený předčasný starobní důchod. Dílčími cíli bylo zjistit, zda mají uchazeči dostatek informací o všech podmínkách nároku na tento typ důchodu a jaké skutečnosti jejich rozhodování ovlivnily. K dosažení cílů byla použita kvalitativní metoda. Jako techniky výzkumu jsem zvolila polostrukturovaný rozhovor. Zkoumaný soubor byl tvořen celkem 15 respondenty (pět osob ze skupiny nezaměstnaných, pět ze skupiny zaměstnaných a pět osob samostatně výdělečně činných). Výzkum ukázal, že důvody žadatelů jsou podobné nejen v rámci jednotlivých skupin, ale i mezi nimi (únava, zdravotní problémy). Pro dokreslení velikosti a struktury základního souboru byl využita sekundární analýza dat. Z výsledků je patrné, že o předčasný důchod žádají méně osoby s vyšším vzděláním. Domnívám se, že předčasný starobní důchod má v současné době v systému sociálního zabezpečení nezastupitelnou úlohu a i do budoucna by měl být jeho součástí. Z výsledků výzkumu však také vyplývá, že lidem v předdůchodovém věku není nabídnuta jiná odpovídající alternativa.

Bakalářská práce by měla posloužit jako zdroj větší informovanosti v oblasti předčasných odchodů do důchodu.

Abstract

Early retirement and its role in the social security system

This thesis addresses the issue of early retirement. The theoretical part discusses the role of early retirement in the social security system of the Czech Republic. First, it describes the system of our social security itself. The next section deals with the development of the pension insurance from its beginnings to the present time. Since 1996, the applicable legal regulation has been Act No. 155/1995 Coll. on pension insurance, but it has been amended several times. The last major amendment has been parameter changes from 1 January 2010. In subsequent chapters, the theoretical part deals with old-age pensions and, in particular, early old-age pensions, it explains the conditions of eligibility and related concepts such as insurance period, retirement age, pension application. The main objective of the thesis was to find out about the reasons for the submission of an application for a reduced early retirement. Other objectives were to find out whether they have sufficient information on all conditions of eligibility for this type of pension and what factors influenced their decision. To achieve the objectives, the qualitative method was used; the techniques of the research included semi-structured interviews and a secondary data analysis. The sample consisted of a total of 15 respondents (five unemployed persons, five employed persons and five self-employed persons). The research has shown that the reasons of applicants are similar not only within each group, but also between them (fatigue, health problems). The secondary data analysis was used to illustrate the size and structure of the basic sample. The results show that the early retirement is applied for by a relatively low number of people with higher education. I believe that currently early retirement has an indispensable role in the social security system and it should remain a part of it in the future. However, the thesis also shows that people in their pre-retirement age are not offered another appropriate alternative.

The thesis should serve to raise awareness about the issues early retirement.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci vypracovala samostatně a použila jen pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb., v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce. Souhlasím dále s tím, aby toutéž elektronickou cestou byly v souladu s uvedeným ustanovením zákona č. 111/1998 Sb. zveřejněny posudky školitele a oponentů práce i záznam o průběhu a výsledku obhajoby kvalifikační práce. Rovněž souhlasím s porovnáním textu mé kvalifikační práce s databází kvalifikačních prací Theses.cz provozovanou Národním registrem vysokoškolských kvalifikačních prací a systémem na odhalování plagiátů.

V Českých Budějovicích dne 5.5.2011

.....

Martina Zdvihalová

Poděkování

Děkuji JUDr. Martinu Šimákovi, Ph.D. za věnovaný čas, ochotu a poskytnutí cenných rad při vypracování své bakalářské práce.

Obsah

1	Současný stav.....	10
1.1	Pojem sociální zabezpečení	10
1.2	Důchodové pojištění.....	12
1.2.1	Důchodové pojištění v období tzv. první republiky (1918-1938).....	12
1.2.2	Důchodové pojištění po druhé světové válce do roku 1995	13
1.3	Platná právní úprava.....	16
1.3.1	Účast na důchodovém pojištění	17
1.3.2	Dávky důchodového pojištění	19
1.3.3	Starobní důchod	20
1.3.3.1	Důchodový věk	20
1.3.3.2	Doby pojištění a náhradní doby pojištění	21
1.3.3.3	Způsob výpočtu důchodu.....	23
1.4	Předčasný důchod	24
1.4.1	Žádost o předčasný starobní důchod.....	27
1.4.2	Výplata důchodu	28
2	Cíl práce.....	29
3	Metodika	30
3.1	Použité metody a techniky sběru dat	30
3.2	Popis zkoumaného souboru	30
4	Výsledky.....	32
4.1	Respondenti z okruhu osob samostatně výdělečně činných.....	32
4.2	Respondenti z okruhu zaměstnaných osob.....	35
4.3	Respondenti z okruhu nezaměstnaných osob.....	39
4.4	Sekundární analýza dat z evidence OSSZ Pelhřimov	42
5	Diskuze.....	48
5.1	Osoby samostatně výdělečně činné.....	48
5.2	Osoby zaměstnané.....	49
5.3	Osoby nezaměstnané.....	51

6	Závěr	55
7	Seznam použitých zdrojů k bakalářské práci	57
8	Klíčová slova.....	60
9	Přílohy.....	61

Úvod

Téma starobních důchodů je v poslední době jedním z nejdiskutovanějších. V důsledku demografických změn, mezi které patří růst střední délky života a snižování porodnosti, a zároveň hospodářské krize, která naši zemi postihla a měla za následek zvýšení nezaměstnanosti a nižší odvody na sociální pojištění do státní pokladny, skončil v loňském roce penzijní systém v několikamiliardovém schodku. Důchodový systém se tak stává dlouhodobě finančně neudržitelným a je jasné, že bez důchodové reformy se neobejdeme. Parametrické změny od 1.1.2010 jsou prvním krokem k výraznějším změnám.

Pracuji na oddělení důchodového pojištění Okresní správy sociálního zabezpečení v Pelhřimově. Každodenně se setkávám s obavami lidí, jak to bude s jejich budoucím důchodem, zda se chystají nějaké změny, které by na výši jejich důchodu měly vliv. Obavy z chystaných, a v médiích často nepřesně interpretovaných změn, se stále častěji promítají do rozhodování lidí, zda využít možnosti odejít do předčasného starobního důchodu. Nejen prodlužující se důchodový věk, ale i zvyšující se tempo práce, nároky na fyzickou aktivitu zaměstnanců a nezáměr zaměstnavatelů flexibilněji reagovat na potřeby starších zaměstnanců – to vše způsobuje lidem v předdůchodovém věku problémy.

Cílem mé práce je zjistit, jaké jsou důvody lidí, kteří opouštějí své zaměstnání a žádají o trvale krácený předčasný důchod. Zjistit, zda mají dostatek informací o podmínkách nároku na důchod. Proč o předčasný důchod žádají osoby samostatně výdělečně činné a proč osoby zaměstnané? Co mají společného a v čem se jejich důvody liší?

1 Současný stav

1.1 Pojem sociální zabezpečení

S pojmem sociální zabezpečení se poprvé setkáváme v revolučním dekretu o sociálním zabezpečení (1918) a v programu Všesvazové komunistické strany pro označení všeobsahujícího systému sociálních dávek pro zaměstnance, který však nebyl nikdy realizován pro nedostatek prostředků. Vývoj pojmu sociální zabezpečení významně ovlivnila teorie sociálního státu pod anglickým označením *social welfare state*. Ekonomické základy *social welfare* formuloval v 1. polovině 20. stol. lord John Maynard Keynes (10). Ten navrhl využít daní jako přerozdělovací nástroj ve prospěch realizace sociální politiky (7). Na něho navázal sir William Beveridge se svým pokrokovým modelem národního pojištění, který přejala i tehdejší československé zákonodárství v podobě zákona č. 99/1948 Sb., o národním pojištění (10). Jím navržený systém národního pojištění se vztahoval na všechny výdělečně činné i nečinné občany. Pro výdělečně činné byl dobrovolný. Poskytoval dávky při sociálních událostech spojených se zdravím, rodinou, stářím a nezaměstnaností. Byly poskytovány jen v minimálním jednotném rozsahu. Spravovala je národní pojišťovna a byly financovány z pojistného placeného občanem i zaměstnavatelem a garantovány státem (22). U nás se pojem sociální zabezpečení rozšířil v souvislosti s reformami národního pojištění v roce 1954 v době sovětizace naší společnosti. Vzhledem k tomu, že byl v zúženém smyslu použit pro označení jednoho zákona, měl by být přesněji používán spíše pojem sociální bezpečnost. Zabezpečení je úsilí směřující k určitému stavu, zatímco bezpečnost je výsledným stavem (22). Spolu se změnou životních a pracovních podmínek se člověk dostává do nových rizikových situací. Není možné, aby jejich důsledky sám plně nesl. V každé vyspělé společnosti je snaha takovým situacím předcházet, zmírňovat je nebo odstraňovat. Mezi hlavní sociální události patří úrazy, nemoci, těhotenství, invalidita, stáří, narození dítěte a smrt rodinného příslušníka. Sociální zabezpečení je ve světě interpretováno velmi odlišnými způsoby a příkládá se mu různý význam. V užším pojetí se omezuje pouze na důchodové zabezpečení a sociální služby (11). Obsah sociálního

zabezpečení poprvé vymezila úmluva mezinárodní organizace práce č. 102 z roku 1952. Sociální zabezpečení poskytuje pomoc lidem v případě – nemoci, nezaměstnanosti, zdravotního poškození nebo invalidity, pracovního úrazu a nemoci z povolání, stáří, těhotenství a mateřství, rodičovství, úmrtí živitele. Pomoc při uvedených sociálních událostech se poskytuje prostřednictvím konkrétních sociálních systémů, k nimž patří zejména: sociální pojištění, sociální zaopatření (podpora), sociální pomoc a sociální služby **(10)**. (viz příloha str. 61 - schéma sociálního zabezpečení)

Formou **sociálního pojištění** jsou řešeny ty sociální události, na které se může člověk předem připravit (pojistit) formou odložení části své dnešní spotřeby na krytí budoucí nejisté dlouhodobé či krátkodobé sociální situace **(11)**. Systém sociálního pojištění zahrnuje tyto dílčí pojistné systémy:

- nemocenské pojištění
- úrazové pojištění
- pojištění v mateřství
- rodinné přídavky
- zdravotní pojištění
- pojištění ve stáří
- pojištění při invaliditě
- pojištění při ztrátě živitele
- pojištění v nezaměstnanosti **(10)**.

Základními znaky sociálního pojištění jsou: povinnost ze zákona se pojistit, závazný okruh plátců pojistného, závazná výše pojistného, závazný rozsah a podmínky vzniku a trvání nároků, jejich závazná výše a předepsaný způsob správy **(22)**. Sociální pojištění nejvíce preferují země s tržní ekonomikou. V našich podmínkách je nejvhodnější formou zajištění sociálních potřeb občanů spojených se ztrátou příjmu (nemoc, těhotenství nebo mateřství, invalidita, stáří).

Sociální zaopatření je systém zákonných peněžitých dávek poskytovaných z veřejných rozpočtů **(22)**. Pro nárok na dávku je nutné splnit zákonem stanovené podmínky, není však nutné (na rozdíl od sociálního pojištění) přispívat po určitou dobu

do systému (platit pojistné). V České republice se sociální zaopatření uplatňuje od roku 1996 v podobě systému státní sociální podpory zákonem č. 117/1995 Sb. **(10)**.

Pojem **sociální pomoc** nahradil starší termín chudinská péče. Označuje jednu z nejstarších forem přerozdělování, kterou stát pomáhal těm, kdo to prokazatelně potřebovali. Znamená pomoc, kterou poskytuje sociální subjekt osobám ve stavu nouze k uspokojování jejich základních potřeb v nezbytném či přiměřeném rozsahu **(22)**.

1.2 Důchodové pojištění

Počátky důchodového pojištění v naší zemi (tehdy součásti Rakouska-Uherska) ovlivnila opatření německého kancléře Otto von Bismarcka uplatňovaná v Prusku k oslabení dělnického hnutí. Bismarckovy kroky, souhrnně označované jako Bismarckova reforma, vedly v roce 1883 k uzákonění povinného nemocenského pojištění, o rok později úrazového pojištění a v roce 1889 invalidního a starobního pojištění. Bismarckův model sociálního pojištění velmi výrazně ovlivnil pojišťovací systémy v mnoha zemích Evropy, včetně Rakouska-Uherska. V té době byl předsedou rakousko-uherské vlády JUDr. Eduard hrabě von Taaffe, proto bývají tyto zákony označovány jako Taafeho reforma **(10)**. Zákon o penzijním pojištění zřízců ve službách soukromých a některých zřízců ve službách veřejných byl schválen v roce 1907. Starobní a invalidní pojištění dělníků nebylo do roku 1918 zavedeno **(23)**. Zavedení povinného sociálního pojištění jak pro zaměstnance, tak pro zaměstnavatele mělo velký význam. Ukázalo se totiž, že dobrovolné pojištění není vzhledem k nezodpovědnosti některých zaměstnanců vhodným řešením **(10)**.

1.2.1 Důchodové pojištění v období tzv. první republiky (1918-1938)

Po skončení první světové války nebylo možné ihned vydat vlastní zákony a proto nově vzniklá Československá republika nejprve ponechala v platnosti dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení. Později přijala nové zákony, z nichž nejdůležitějším

byl zákon č. 221/1924 Sb. z. a n., o pojištění zaměstnanců pro případ nemoci, invalidity a stáří. Tímto zákonem zasáhla Československá republika i do vývoje sociálního pojištění v Evropě, neboť se stal pro mnohé země vzorem, např. pro Řecko (22). Zákon upravoval právní vztahy důchodového pojištění v době od 1.7.1926 do 30.9.1948. Podle něho musel platit pojistné každý, kdo v Československé republice vykonával práci nebo služby na základě pracovního, služebního nebo učňovského poměru. Netýkalo se to však zaměstnání, které bylo jen vedlejší nebo příležitostné. Starobní důchod náležel pojištěnci, pokud dosáhl věku 65 let a nevykonával práci a služby povinně pojištěné. Starobní a invalidní pojištění prováděla ústřední sociální pojišťovna se sídlem v Praze.

Právní vztahy důchodového pojištění soukromých zaměstnanců v době od 1.4.1931 do 30.9.1948 upravoval zákon č. 26/1929 Sb. z. a n. Ten upravoval pojištění zejména pracovníků, kteří byli zaměstnání převážně "duševními" pracemi a svou činnost vykonávali na základě služebního poměru. Jednalo se tak o úředníky, zaměstnance v redakcích, obchodní pomocníky, cestující zástupce a jednatele, umělce nebo třeba zaměstnance, kteří byli nadřizení dělnickým profesím. Nárok na starobní důchod vznikl pojištěnci, který dovršil věku 60 let. Odchod do předčasného důchodu zákon za žádných podmínek neumožňoval. Organizaci a řízení pojištění soukromých zaměstnanců zabezpečoval Všeobecný penzijní ústav v Praze. V tomto zákoně, stejně jako v zákoně o pojištění zaměstnanců byl učiněn průlom do právní moci v případě změny poměrů a bylo umožněno vydání nového rozhodnutí. Podle jejich ustanovení "*změní-li se poměry rozhodné pro vyměření dávky, nebo zjistí-li se dodatečně, že dávky byly přiznány na základě omylu ve skutečných poměrech, pojišťovna dávky přiměřeně sníží, zastaví nebo zvýší*" (1). Z tohoto ustanovení pak vycházejí i další právní předpisy, a to včetně současného zákona č. 155/1995 Sb.

1.2.2 Důchodové pojištění po druhé světové válce do roku 1995

V době po roce 1948 byl postupně vytlačen pojistný princip a z důchodového pojištění se stalo fakticky důchodové zabezpečení (1). Vztahy důchodového pojištění od

1.10.1948 do 1.1.1957 upravoval zákon č. 99/1948 Sb. z. a n., o národním pojištění, který zrušil jak zákon č. 221/1924 Sb. z. a n., tak i zákon č. 26/1929 Sb. z. a n. Zákon vycházel z modelů národního pojištění britského politika a ekonoma Williama Beveridge. Upravoval důchodové pojištění zaměstnanců, osob samostatně výdělečně činných a jejich spolupracujících osob, důchodců a nezaměstnaných. Nárok na starobní důchod měl pojištěnec, který dosáhl věku alespoň 65 let, nepobíral invalidní důchod a nevydělal si víc než polovinu průměrného ročního výdělku. Za stejných podmínek měl však nárok na důchod i ten, kdo měl alespoň 20 let pojištění a dosáhl věku 60 let. O nárocích na důchod rozhodovala Ústřední národní pojišťovna výměrem. Zákon znal ještě mimořádný opravný prostředek – dovolání k Nejvyššímu pojišťovacímu soudu **(1)**.

Právní vztahy důchodového pojištění od 1.1.1957 do 30.6.1964 upravoval zákon č. 55/1956 Sb. Na základě něho byli důchodově pojištěni zaměstnanci, domácí dělníci, žáci učilišť státních pracovních záloh a učňové. Podmínkou nároku na starobní důchod bylo 20 let zaměstnání a věk alespoň 60 let. V případě zaměstnání v I. kategorii a u žen byla hranice 55 let **(1)**. Zákon byl založen na zabezpečovacím principu, vůbec se v něm nehovoří o pojistné povinnosti. Zabezpečovací princip je typický důrazem na veřejnoprávní prvek zabezpečení a téměř naprostou absencí soukromoprávních instrumentů úpravy. Při zabezpečovacím principu je vážně narušena vzájemná vazba mezi právy a povinnostmi účastníků právních vztahů důchodového pojištění, zatímco do popředí vstupují některé preference, ze kterých mají prospěch jen určité skupiny účastníků **(1)**. Kompetentním orgánem k rozhodování o důchodových dávkách byl v té době Státní úřad sociálního zabezpečení.

Důchodové zabezpečení od 1.7.1964 do 31.12.1975 upravoval zákon č. 101/1964 Sb. Týkalo se zejména pracovníků v pracovním nebo učebním poměru, soudců, advokátů, umělců, příslušníků ozbrojených sil a bezpečnostních sborů, bojovníků proti fašismu, obětí války, ale i účastníků krátkodobých nebo neplacených brigád, dobrovolných zdravotníků apod. Předpis už například rozeznával plný a poměrný starobní důchod. Na plný starobní důchod měl nárok zaměstnanec, který byl zaměstnán alespoň 25 roků a v době trvání zaměstnání dosáhl věku alespoň 60 let.

U žen byl důchodový věk odstupňován podle počtu vychovaných dětí, a to od 53 do 57 let. Pokud byl zaměstnanec zaměstnán méně než 25 roků, ale alespoň 10 roků, vznikl mu v 65 letech nárok na poměrný starobní důchod. Tento zákon byl opět plně založen na zabezpečovacím principu, vůbec neupravoval pojistnou povinnost. O dávkách rozhodoval Státní úřad sociálního zabezpečení a o opravných prostředcích proti jeho rozhodnutí rozhodoval opět soud (1).

Dalším zákonem upravujícím sociální zabezpečení, a to v době od 1.1.1976 do 30.9.1988, byl zákon č. 121/1975 Sb. Kromě osob, které zahrnoval předchozí právní předpis, byli důchodového pojištění účastni např. členové jednotných zemědělských družstev, vědeckí pracovníci, spisovatelé, hudební skladatelé, výtvarní umělci, novináři, architekti, výkonní umělci a artisté. Nárok na starobní důchod měl zaměstnanec, který dosáhl věku 65 let a měl alespoň 25 let pojištění. U žen se stejně jako v předchozím právním předpisu přihlíželo k počtu vychovaných dětí. Zákon č. 121/1975 Sb. byl opět plně založen na principu zabezpečovacím. Pojistné na tzv. částečnou úhradu nákladů důchodového pojištění hradili jen jednotlivě hospodařící rolníci a jiné osoby samostatně hospodařící. O důchodových dávkách rozhodoval Úřad důchodového zabezpečení, subsidiárně byl využíván správní řád.

Zákon č. 100/1988 Sb. upravoval právní vztahy důchodového zabezpečení v době od 1.10.1988 do 31.12.1995. Důchodového pojištění byli účastni zaměstnanci v pracovním poměru, členové družstev, uvolnění poslanci zastupitelských sborů, soudci z povolání, prokurátoři, nově studenti a žáci, dále vojáci z povolání, příslušníci Policie, Vězeňské služby, příslušníci ostatních ozbrojených bezpečnostních sborů a bezpečnostních služeb, osoby samostatně výdělečně činné (s účinností od 1.5.1990 – do té doby účastni jen samostatně hospodařící rolníci), společníci a jednatelé společnosti s ručením omezeným a komanditisté komanditních společností (s účinností od 1.1.1993). Stejně jako předchozí předpisy i tento zákon byl založen na zabezpečovacím principu, na pojišťovacím bylo založeno jen důchodové pojištění osob samostatně výdělečně činných. O důchodových nárocích rozhodoval Úřad důchodového zabezpečení a s účinností **od 1.9.1990 Česká správa sociálního zabezpečení** (ustanovena zákonem č. 210/1990 Sb., o změnách v působnosti orgánů České

republiky). Na řízení se aplikovaly speciální právní předpisy, subsidiárně platil správní řád. Opravný prostředek bylo možné uplatnit u soudu (1). Zákon č. 100/19988 byl novelizován zákonem č. 235/1992 Sb., o zrušení pracovních kategorií, s účinností od 1.6.1992. Tím byly vytvořeny podmínky pro budoucí jednotný systém sociálního pojištění (2).

1.3 Platná právní úprava

S účinností od 1.1.1996 jsou hmotněprávní vztahy důchodového pojištění upraveny zákonem č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění. Tento zákon přinesl oproti dosavadní právní úpravě zcela zásadní zlom, neboť je založen na pojistném principu. Nadále ale obsahuje široká rezidua uplatnění principu zabezpečovacího (existence důchodu z mládí, hodnocení některých dob bez ohledu na plnění pojistné povinnosti apod.). Pojistným principem jsou takové zásady právní úpravy věcného rozsahu pojištění (systému dávek), hmotněprávních podmínek dávkových nároků a způsobu financování, při kterých existuje přímé spojení mezi plněním pojistné povinnosti a realizací dávkových nároků (1). Cílem bylo vytvoření moderního systému penzijního pojištění, jehož financování by se oddělilo od státního rozpočtu. Dávkový systém měl být schopný reagovat na demografický a hospodářský vývoj. Cílem bylo zároveň více zohlednit při výplatě dávek výši výdělků dosažených za celý život pojištěnce a motivovat ho k aktivní účasti na penzijním systému. Byla základním způsobem změněna konstrukce výpočtu důchodu, zavedena valorizace a změněno posuzování podmínek úplné a částečné invalidity. Zákonnou úpravou bylo zavedeno postupné zvyšování odchodu do důchodu (11).

O dávkách důchodového pojištění rozhoduje nadále Česká správa sociálního zabezpečení. Česká správa sociálního zabezpečení je samostatnou rozpočtovou organizací podřízenou Ministerstvu práce a sociálních věcí. V současnosti spravuje záležitosti 8 milionů pojištěnců, z toho více než 2,5 milionu důchodců. Vyplácí přes 3 miliony důchodů a také nemocenské dávky. Do státního rozpočtu přispívá víc než

35%, Jde o peníze, které pravidelně vybírá na pojistném na sociálním zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti (5).

Stejně jako ve většině zahraničních systémů, tak i v České republice jsou důchody financovány systémem „pay as you go“. Je to systém, který vychází z myšlenky mezigenerační solidarity. Lidé výdělečně činní odvádí příspěvky na sociální pojištění a z těchto prostředků jsou ihned vypláceny dávky současným důchodcům (11). Hlavní předností tohoto způsobu financování je zejména stabilita systému, nízké náklady na zřízení, možnost uplatnění redistribuce a nižší režijní náklady. Mezi rizika však patří riziko demografické a politické, negativní vliv na trh práce, nadměrná redistribuce a vytěsňování veřejných a soukromých investic (10).

1.3.1 Účast na důchodovém pojištění

Při splnění podmínek je systém povinný pro všechny ekonomicky aktivní osoby. Osoby povinně účastné důchodového pojištění jsou v zákoně č. 155/1995 vyjmenovány v § 5. Jsou to jednak osoby, které jsou účastny jak nemocenského pojištění (podle zákona č. 187/2006 Sb.), tak důchodového pojištění. Znamená to, že vznik, trvání a zánik jejich účasti na důchodovém pojištění jsou vázány na vznik, trvání a zánik jejich účasti na nemocenském pojištění. Jde o osoby, které vykonávají činnost na základě pracovně právních vztahů (zaměstnanci v pracovním poměru a zaměstnanci činní na základě dohody o pracovní činnosti) nebo na základě zvláštních zákonů (příslušníci Policie, Vězeňské služby, Celní správy a Hasičského záchranného sboru, vojáci z povolání, soudci, osoby jmenované nebo volené do funkce vedoucího správního úřadu, poslanci a senátoři Parlamentu ČR, prezident ČR, členové vlády, zastupitelé samosprávních územních celků, členové družstev vykonávající pro družstvo práci mimo pracovně právní vztah, dobrovolní pracovníci pečovatelské služby, pěstouni vykonávající pěstounskou péči ve zvláštních zařízeních pro výkon pěstounské péče, osoby ve výkonu trestu odnětí svobody zařazené do práce) (10).

Dalším okruhem osob, které jsou účastny důchodového pojištění, jsou osoby, které jsou účastny důchodového pojištění jen v těch měsících, kdy jim byl zúčtován započitatelný příjem alespoň ve výši rozhodného příjmu. Rozhodným příjmem se rozumí jedna čtvrtina průměrné mzdy. Rozhodný příjem se zaokrouhluje na celé koruny nahoru a např. pro rok 2009 činil 5900 Kč. Do této skupiny pojištěnců patří společníci a jednatelé společností s ručením omezeným, komanditisté komanditních společností a členové družstva. Oba tyto okruhy osob jsou poplatníky pojistného a jsou povinny platit pojistné podle zákona č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociálním zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti ve znění pozdějších předpisů **(10)**.

Mimo výše uvedené skupiny osob patří mezi účastníky důchodového pojištění také osoby samostatně výdělečně činné (OSVČ). Ty se dělí na hlavní a vedlejší. Pokud OSVČ vykonává činnost jako hlavní, jsou vždy (bez ohledu na výši dosaženého příjmu) účastny důchodového pojištění. OSVČ, jejichž činnost je považována za vedlejší vzhledem k příjmům ze zaměstnání nebo vzhledem k trvání stanovených skutečností (pobírání starobního nebo invalidního důchodu, studium apod.), jsou účastny důchodového pojištění v závislosti na výši dosahovaného příjmu **(11)**.

Dalším okruhem osob účastných na důchodovém pojištění, které však neplatí za dobu účasti pojistné, jsou osoby, které jsou v zákoně vyjmenovány. Doba pojištění je **náhradní dobou pojištění**. Jedná se o:

- osoby pečující o dítě do 4 let věku
- osoby pečující o osobu závislou ve stupni I mladší 10 let (do 31.12.2006 o dítě ve věku do 18 let, je-li dlouhodobě těžce zdravotně postižené vyžadující mimořádnou péči)
- osoby pečující osobně o osobu závislou ve stupni II až IV, (do 31.12.2006 osoby pečující osobně o blízkou, převážně nebo úplně bezmocnou osobu, nebo částečně bezmocnou osobu starší 80 let)
- studenti středních nebo vysokých škol po dobu prvních 6 let tohoto studia po dosažení 18 let věku (pouze však studium před 1.1.2010)
- osoby konající vojenskou službu

- uchazeči o zaměstnání po dobu pobírání podpory v nezaměstnanosti (osoby nepobírající podporu v rozsahu nejvýše tří let)
- osoby pobírající plný invalidní důchod
- osoby pobírající dávky nemocenského pojištění nahrazující ušlý příjem po skončení výdělečné činnosti (tzv. nemoc v ochranné lhůtě) **(27)**.

Zákon řeší i situaci, kdy důchodový nárok vznikne i bez splnění podmínky účasti na pojištění. Konkrétně se jedná o přiznání dávky invalidního důchodu osobám, které nebyly účastny na důchodovém pojištění, ale splňují jiné podmínky stanovené zákonem o důchodovém pojištění, a to když dosahují věku 18 let, mají trvalý pobyt na území ČR, plná invalidita vznikla před dosažením 18 let věku a tyto osoby nemají možnost účasti na pojištění z důvodu dlouhodobě nepříznivého zdravotního stavu. Jedná se o tzv. **invaliditu z mládí**.

Kromě výše uvedeného je možná i **dobrovolná účast na pojištění**. Jedná se o pojištění, které vzniká na základě právního úkonu, tj. přihlášky k účasti na pojištění. Přihlásit k dobrovolnému pojištění se může pouze osoba starší 18 let, a to buď bez udání důvodu, nebo na základě uvedených **kvalifikovaných důvodů** (např. vedení v evidenci úřadu práce jako uchazeč o zaměstnání po dobu, kdy mu nenáleží podpora v nezaměstnanosti, studium na střední nebo vysoké škole v České republice, výdělečná činnost v cizině po 31.12.1995, výkon dlouhodobé dobrovolnické služby, výkon činnosti v České republice ve prospěch zahraničního zaměstnavatele, který nemá sídlo na území smluvního státu a další) **(27)**.

1.3.2 Dávky důchodového pojištění

Dlouhodobými dávkami jsou zabezpečovány sociální situace, jako je stáří, invalidita, ovdovění a osiření. Jedná se pouze o dávky obligatorní, které jsou odvozeny z příjmu z výdělečné činnosti a jejichž výši si mohou vlastním přičiněním ovlivnit jejich příjemci. Lze je dělit na přímé a nepřímé. Mezi **přímé důchody** patří starobní a invalidní důchod. Přímé důchody se odvíjejí od skutečností týkajících se přímo

oprávněného, zatímco **nepřímé**, mezi něž patří pozůstalostní důchody (vdovský, vdovecký a sirotčí), se vyměřují z přímého důchodu, který pobíral zemřelý, nebo na který by měl zemřelý nárok **(10)**.

1.3.3 Starobní důchod

Starobní důchod je nejčastějším druhem důchodu. Pojištěnec má nárok na starobní důchod, jestliže získal potřebnou dobu pojištění a dosáhl stanoveného věku, popřípadě splňuje další podmínky stanovené v zákoně o důchodovém pojištění. Podle podmínek vzniku se starobní důchod dělí na

- řádný starobní důchod
- předčasný starobní důchod **(10)**.

1.3.3.1 Důchodový věk

Pojem důchodový věk zavedl zákon o důchodovém pojištění. Předchozí zákony používaly pojem „dosažený věk“, protože rozlišovaly „starobní důchod, plný starobní důchod, poměrný starobní důchod“, popř. „částečný starobní důchod“, nebo je vůbec neoznačovaly, ale přímo konkretizovaly. Jeho funkce se však nezměnila, je stejná jako u minulých právních úprav – důchodový věk je jednou z podmínek nároku na různé druhy starobních důchodů **(25)**.

V České republice je důchodový věk muže rozdílný od důchodového věku ženy (u žen závisí ještě na počtu vychovaných dětí). U osob, které dosáhly důchodového věku do 1.1.1995, činil důchodový věk muže 60 let a ženy podle počtu vychovaných dětí od 53 do 57 let. Od roku 1996 se hranice pro odchod do důchodu pravidelně zvyšovala. U mužů o dva a u žen o čtyři kalendářní měsíce za každý započatý rok po 31.12.1995. Zvyšování důchodového věku podle §32 odst. 2 zákona o důchodovém pojištění, mělo být ukončeno 31.prosince 2006. Došlo však k jeho prodloužení až do

31.prosince 2012. Podle §32 odst. 3 zákona o důchodovém pojištění činil důchodový věk po roce 2012:

- u mužů a bezdětných žen na 63 let
- u žen podle počtu vychovaných dětí od 59 let (pokud vychovaly 5 a více dětí) po 62 let (pokud vychovaly jedno dítě) **(11)**.

Vzhledem ke změnám v důchodové pojištění **od 1.1.2010** dochází k úpravě základních parametrů pro výpočet dávek a důchodový věk se tak bude nadále zvyšovat i po roce 2013, a to až do doby, kdy bude:

- důchodový věk muže, bezdětné ženy a ženy, která vychovala jedno dítě - 65 let
- důchodový věk ženy s dvěma vychovanými dětmi - 64 let
- důchodový věk ženy, která vychovala 3 děti - 63 let
- důchodový věk ženy, která vychovala alespoň 4 děti - 62 let **(10)**.

Podmínka výchovy dítěte pro nárok ženy na starobní důchod je splněna, jestliže žena osobně pečuje nebo pečovala o dítě ve věku do dosažení zletilosti alespoň po dobu deseti roků. Pokud se však ujala výchovy dítěte od osmého roku jeho věku stačí péče aspoň po dobu pěti roků; to však neplatí, pokud žena před dosažením zletilosti dítěte přestala o ně pečovat **(27)**. Podmínka výchovy dítěte se považuje také za splněnou, pečovala-li žena o nezletilé dítě od jeho narození do jeho úmrtí, pokud dítě zemřelo po dosažení šesti měsíců věku, nebo pokud o něj pečovala alespoň poslední tři roky před dosažením věku potřebného pro vznik nároku na starobní důchod **(26)**. Tyto hranice jsou rozhodné pro pojištěnce, kteří se narodili po roce 1968 **(10)**.

1.3.3.2 Doby pojištění a náhradní doby pojištění

Doba pojištění patří mezi nejvýznamnější právní skutečnosti mající vliv na důchodové nároky. Dobou pojištění se rozumí doba účasti na důchodovém pojištění, za kterou bylo v České republice zapláceno pojistné **(10)**. Za dobu pojištění však nelze považovat kalendářní měsíc, kdy osoby nevykonávaly činnost zakládající účast na pojištění, a to z jiných než tzv. omluvných důvodů.

Omluvnými důvody se rozumí:

- doba neúmyslně způsobené dočasné pracovní neschopnosti nebo doba karantény
- doba potřeby ošetřování nebo péče o dítě do 10 let nebo jiného člena domácnosti
- doba před porodem, po kterou nebyla vykonávána činnost z důvodu těhotenství, nejdříve však od začátku 8. týdne před porodem do dne předcházejícímu dni porodu.

U osob samostatně výdělečně činných, aby bylo možno hodnotit jejich dobu účasti na důchodovém pojištění jako dobu pojištění, se vyžaduje zaplacení pojistného za příslušný kalendářní rok **(10)**.

Náhradní dobou pojištění je doba, po kterou trvala zákonem o důchodovém pojištění definovaná právní událost, která zpravidla neumožňuje výkon výdělečné činnosti **(1)**. Náhradní doby musí být získány na území České republiky (výjimkou je péče o dítě) a doba pojištění musí trvat alespoň jeden rok. Náhradní doby pojištění jsou vyjmenovány v kapitole 1.3.1 .

Potřebná doba pojištění pro nárok na starobní důchod pro pojištěnce, který dosáhl důchodového věku do 31.12.2009, činí 25 let. Nárok na starobní důchod do 31.12.2009 má i pojištěnec, který získal pouze 15 let pojištění a zároveň dosáhl alespoň 65 let věku (stejná věková hranice pro muže i ženy). V tomto případě hovoříme o **poměrném starobním důchodu (10)**.

Novelou zákona č. 155/1995 Sb. dochází od 1.1.2010 k **postupnému prodlužování potřebné doby pojištění** od roku 2010 vždy o jeden rok, a to až na 35 let. Stejně tak se mění i podmínka nároku na poměrný starobní důchod:

- v roce 2010 je nutné mít 16 let pojištění
- v roce 2011 - 17 let pojištění
- a to až do roku 2014, kdy bude mít pojištěnec nárok na poměrný starobní důchod, pokud získá alespoň 20 let pojištění.

Stejně jako doba pojištění se však mění i podmínka důchodového věku. Při splnění podmínky potřebné doby pojištění musí pojištěnec pro nárok na poměrný starobní důchod dosáhnout věku alespoň o pět let vyššího, než je důchodový věk muže stejného data narození **(27)**.

1.3.3.3 Způsob výpočtu důchodu

Od roku 1996 byla zavedena tzv. dvousložková konstrukce důchodu. První složkou důchodu je **základní výměra**, která je jednotná pro všechny druhy důchodů. Její výše je zákonem daná pevná částka. Od 1.1.2011 došlo nařízením vlády č. 281/2010 ke zvýšení procentní výměry důchodu na 2230 Kč (**14**). Základní výměra není závislá na době pojištění ani na výši příjmu pojištěnce. V případě souběhu nároku na více dávek důchodového pojištění náleží základní výměra pouze jednou.

Druhou složkou je **procentní výměra** důchodu. U starobního důchodu se stanoví procentní sazbou výpočtového základu oprávněného. Výše procentní výměry je závislá na délce doby pojištění a výši příjmů dosažených v rozhodném období před přiznáním důchodu. Rozhodné období začíná v současné době zpravidla rokem 1986 a končí rokem před přiznáním důchodu. Délka rozhodného období je zákonem stanovena na 30 kalendářních roků. Tohoto cílového stavu však bude dosaženo až při přiznávání důchodů v roce 2016, kdy bude rozhodné období zahrnovat roky 1986 až 2015. Výše procentní výměry činí za každý celý rok pojištění získaný do vzniku nároku na důchod 1,5% výpočtového základu (**1**). **Vyměřovacím základem** je hrubý výdělek. Vzhledem k tomu, že pro výpočet důchodu se vychází z výdělků za mnoho let dozadu, je třeba, aby úhrn vyměřovacích základů pojištěnce za kalendářní rok byl hodnocen v takové výši, která by odpovídala mzdové úrovni v době přiznávání důchodu. K tomu slouží koeficient nárůstu všeobecného vyměřovacího základu (**11**). Osobní vyměřovací základ se vypočte jako měsíční průměr úhrnu ročních vyměřovacích základů za rozhodné období, přičemž se z tohoto období vyloučí některé zákonem stanovené doby, aby nedošlo k rozmělnění výdělků. Vypočtený osobní vyměřovací základ se, pokud přesahuje stanovenou částku, **redukuje**. Hranice pro redukci se nařízením vlády pružně zvyšuje podle stanovených kritérií. Zákon v současné době stanovuje dvě redukční hranice. Do první se použije část osobního vyměřovacího základu v plné výši, do druhé se použije pouze ve výši 30% a část nad druhou redukční hranicí se krátí na 10%. Na základě nařízení vlády platí od 1.1.2011 **11 000 Kč** pro první redukční hranici a **28 200 Kč** pro druhou redukční hranici (**15**). Uvedené částky jsou však platné pouze do

29.9.2011, neboť Ústavní soud shledal ustanovení §15 zákona č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, zakotvující v nynějších výších tzv. redukční hranice, protiústavním. Ústavní soud odložil účinky svého rozhodnutí do konce září 2011 (12).

1.4 Předčasný důchod

Předčasné odchody do důchodu byly zavedeny v roce 1998. Jejich smyslem bylo řešit sociální situaci občanů, kteří v relativně krátké době před dosažením důchodového věku ztratili zaměstnání a nedařilo se jim sehnat nové. Původně se vyžadovaly kvalifikované důvody skončení zaměstnání (11).

Pro nárok na starobní důchod před dosažením důchodového věku s objektivní podmínkou musel být pojištěnec buď nepřetržitě po dobu nejméně 180 kalendářních dnů v evidenci uchazečů o zaměstnání u úřadu práce a do důchodového věku mu mohly chybět nejvýše dva roky, nebo musel být poživatelem částečného invalidního důchodu a do důchodového věku mu chyběli nejvýše dva roky, nebo pobíral plný invalidní důchod aspoň po dobu 5 let a nárok na plný invalidní důchod pobíraný po tuto dobu zanikl a ke dni odnětí tohoto důchodu do dosažení důchodového věku mu chybělo nejvýše 5 let. Výše procentní výměry se stanovila tak, že za každých i započatých devadesát kalendářních dnů z doby ode dne přiznání starobního důchodu do dosažení důchodového věku, se procentní výměra snížila o 1%. Ke dni dosažení důchodového věku šlo na žádost, na místo tohoto typu starobního důchodu, žádat o přiznání řádného starobního důchodu, pokud byl takový důchod vyšší (1).

Zároveň existoval starobní důchod před dosažením důchodového věku v ostatních případech. Pojištěnec měl na něho nárok, pokud získal dobu pojištění nejméně 25 let a do dosažení důchodového věku mu chyběly nejvýše 3 roky. Za každých započatých devadesát dnů z doby ode dne přiznání starobního důchodu do dosažení důchodového věku se procentní výměra snížila o 0,6% výpočtového základu. Pokud byly najednou splněny podmínky v zákoně stanovené (důchod přiznáván po 31.12.1997, nárok na důchod vznikl do 31.12.2006 a pojištěnec ke dni, od něhož se starobní důchod

podle §31 zákona o důchodovém pojištění přiznává, dosáhl věku, jde-li o muže 60 let a 53 až 57 let, jde-li o ženu), snížení činilo pouze 0,3% výpočtového základu.

Předčasné důchody však byly využívány podstatně více, než se očekávalo. Po vyšší redukci procentní výměry v roce 2001 se již počet nově přiznávaných předčasných důchodů nezvyšoval **(11)**.

Dočasně krácený důchod byl však vždy výhodnější, protože po dosažení nároku na řádný starobní důchod vznikl nárok na nekrácený starobní důchod. Ustanovení §30 zákona o důchodovém pojištění, upravující dočasně krácené důchody, se zrušilo. Nárok na tento důchod, jeho výše a podmínky pro jeho výplatu se od 1.1.2010 posuzují podle zákona o důchodovém pojištění ve znění do 31.12.2009. Tento důchod lze tedy přiznat za předpokladu, že podmínky nároku byly splněny do 31.12.2006 **(10)**.

Od 1.1.2010 novela zákona o důchodovém pojištění, zákon č. 306/2008 Sb., zachovala možnost požádat si již jen o jeden druh předčasného důchodu, a to v ustanovení § 31, tzn. trvale snížený. Základní podmínkou, která musí být splněna, je získání potřebné doby pojištění. Ta se postupně prodlužuje.

Potřebná doba pro nárok na starobní důchod:

Dosažení důchodového věku	potřebná doba pojištění
před rokem 2010	25 let
v roce 2010	26 let
v roce 2011	27 let
v roce 2012	28 let
v roce 2013	29 let
v roce 2014	30 let
v roce 2015	31 let
v roce 2016	32 let
v roce 2017	33 let
v roce 2018	34 let
po roce 2018	35 let

Nárok na tento důchod pak vzniká v závislosti na dosaženém důchodovém věku, tzn. pojištěnec:

- dosáhl alespoň věku 60 let, pokud jeho důchodový věk činí alespoň 63 let, nebo
- do dosažení důchodového věku mu ode dne přiznání starobního důchodu chybí nejvýše 3 roky, pokud je jeho důchodový věk nižší než 63 let.

Předčasný důchod lze přiznat nejdříve ode dne podání žádosti o tento důchod. Přiznání starobního důchodu podle §31 vylučuje nárok na starobní důchod podle §29 (řádný starobní důchod) **(27)**.

Výše procentní výměry předčasného důchodu, na který vznikl nárok po 31.12.2009, činí za každý celý rok pojištění 1,5%. Takto stanovená výše se snižuje za každých i započatých 90 kalendářních dnů z doby ode dne přiznání důchodu do dosažení důchodového věku o:

- 0,9 % výpočtového základu za období prvních 720 kalendářních dnů
- 1,5 % výpočtového základu za období od 721. kalendářního dne

Procentní výměra nesmí klesnout pod 770 Kč **(27)**.

Například v sousedním Německu lze odejít do předčasného důchodu již pět let před nárokem na řádný starobní důchod. Předčasný starobní důchod je zde trvale krácen o 0,3% za každý měsíc před nárokem na řádný starobní důchod **(30)**.

Nárok na výplatu předčasného důchodu do dosažení důchodového věku při výkonu výdělečné činnosti nebo při pobírání podpory v nezaměstnanosti nebo podpory při rekvalifikaci do dosažení důchodového věku nenáleží. Po skončení této činnosti se předčasný důchod přepočítává tak, že o dobu výdělečné činnosti se zkracuje celková doba, za kterou se snižovala procentní výměra, a znovu se stanoví částka sníženým způsobem. Vykonává-li poživatel starobního důchodu přiznaného před dosažením důchodového věku výdělečnou činnost v cizině, nemá tato činnost vliv na výplatu jeho důchodu, pokud nestanoví jinak mezinárodní smlouva, kterou je Česká republika vázána.

Ode dne dosažení důchodového věku se podmínky pro výplatu předčasného důchodu posuzují obdobně jako u starobního důchodu přiznaného podle §29 zákona o důchodovém pojištění **(27)**.

1.4.1 Žádost o předčasný starobní důchod

Od 1. ledna 2007 všechny žádosti o důchod sepisuje okresní (v Praze Pražská, v Brně Městská) správa sociálního zabezpečení příslušná podle místa trvalého bydliště. Do 31. prosince 2006 je přitom u zaměstnanců zaměstnavatelů s více než 25 zaměstnanci sepisovali sami zaměstnavatelé. Žádost o důchod je možno od 21. 8. 2008 sepsat nejdříve čtyři měsíce před požadovaným datem přiznání (5).

Žádost o důchod může kromě oprávněného občana podat i jeho zmocněnec, a to na základě plné moci. Z jejího textu musí být zřejmé, že byla udělena k podání žádosti o důchod. Protože zmocněnec musí za žadatele uvést a podepsat některá zásadní prohlášení a sdělení (například o výchově nezletilých dětí, pobírání dávek nemocenského, dobách odpracovaných od ukončení povinné školní docházky, náhradních dobách pojištění), které nemusí detailně znát, je vhodné, aby se žadatelé o důchod nechali při sepisování žádosti zastupovat pouze výjimečně.

Při podávání žádosti o starobní důchod se předkládá:

- občanský průkaz, u cizinců pas či povolení k pobytu
- doklady o studiu, popřípadě učení (i nedokončeném)
- muži předkládají doklady o výkonu vojenské služby
- ženy předkládají doklady prokazující výchovu dětí
- potvrzení zaměstnavatele o vyplácených náhradách za ztrátu na výdělku po skončení pracovní neschopnosti náležející za pracovní úraz (nemoc z povolání)
- bankou potvrzený tiskopis „Žádost o zařízení výplaty důchodu poukazem na účet“ (pokud chce občan důchod vyplácet na účet u peněžního ústavu)
- doklady prokazující zaměstnání v cizině
- chybí-li některé doby pojištění, předkládají se náhradní doklady, které prokazují výdělečnou činnost - potvrzení zaměstnavatele, pracovní smlouvy, svědecké prohlášení aj.
- evidenční list důchodového pojištění z posledního zaměstnání – předkládá jej zaměstnavatel, a to na vyžádání okresní správy sociálního zabezpečení.

Všechny žádosti o důchod postupují okresní správy sociálního zabezpečení České správě sociálního zabezpečení, která o nich rozhoduje. Délka vyřízení žádosti závisí na tom, zda jsou v evidenci ČSSZ všechny podklady, či nikoliv. V průměru se doba vyřízení žádosti o důchod při došetřování chybějících dob pojištění pohybuje kolem 3 měsíců. V případech, kdy žádost nelze definitivně vyřídit z důvodu nezbytného šetření, poskytuje ČSSZ žadateli před vydáním rozhodnutí o důchodu zálohu.

Každý pojištěnec si může ještě před podáním žádosti o důchod zjistit informace o svých dobách důchodového pojištění, které jsou v evidenci ČSSZ Praha. Jedenkrát ročně může požádat o vyhotovení tzv. Informativního listu důchodového pojištění (IOLDP) (4). Ten kromě informací o dobách pojištění a náhradních dobách pojištění obsahuje také přehled vyměřovacích základů a vyloučených dob od roku. Žádost musí obsahovat rodné číslo žadatele, příjmení, jméno a adresu, na kterou má být informativní list zaslán. Informativní list zašle ČSSZ občanovi do 90 dnů ode dne doručení jeho žádosti (19).

1.4.2 Výplata důchodu

Příjemcem důchodu je oprávněný, jeho zákonný zástupce anebo zvláštní příjemce. Důchody se vyplácejí v hotovosti prostřednictvím držitele poštovní licence. Příjemce důchodu vypláčeného v hotovosti hradí náklady plátce důchodu za poukazy splátek důchodu. To neplatí, pokud byl důchod přiznán před 1.1.2010 a oprávněnému trvá od 31.12.2009 nepřetržitě nárok na alespoň jeden důchod. Na základě žádosti se důchod může poukazovat bankovním převodem na účet žadatele, popř. jeho manželky nebo manžela. Formu výplaty si při podání žádosti o důchod volí sám žadatel (27).

2 Cíl práce

Hlavní cíl práce:

Zjistit, jaké jsou důvody žádostí o předčasný starobní důchod u zaměstnaných, u osob samostatně výdělečně činných a u osob bez zaměstnání.

Dílčí cíle:

Zjistit, zda by žadatelé o předčasný starobní důchod mohli využít i jiných možností sociálního zabezpečení.

Zjistit, zda výše krácení, popř. jiné změny v zákoně o důchodovém pojištění ovlivňují rozhodnutí požádat o předčasný starobní důchod.

Zjistit, zda mají žadatelé o předčasný důchod dostatek informací o tomto důchodu a kde je nejčastěji získaly.

3 Metodika

3.1 Použité metody a techniky sběru dat

Pro dosažení cílů práce jsem zvolila kvalitativní výzkum. Metodou polostrukturovaného rozhovoru s žadateli o předčasný starobní důchod jsem se snažila dozvědět, jak chápou různé prvky a procesy, které tvoří zkoumanou situaci. Jak se k jejich pochopení dopracovali, jak situaci zvládají a proč jednají tak, jak jednají. Kvalitativní výzkum má odhalit, jak lidé aktivně odpovídají na podmínky. Ne pouze popisovat uzavřené řetězce chování a reakcí na dané podmínky (9).

Pro dokreslení velikosti a struktury cílového souboru jsem sekundární analýzou dat (zdrojem byla evidence žádostí o důchod na OSSZ Pelhřimov a samotné žádosti o důchod) zjistila počet žádostí o předčasný důchod u jednotlivých zkoumaných skupin a dosažené vzdělání žadatelů.

3.2 Popis zkoumaného souboru

Cílovým souborem jsou žadatelé o předčasný starobní důchod na OSSZ Pelhřimov. Na základě svého výzkumného záměru jsem soubor žadatelů o předčasný starobní důchod rozdělila do tří skupin:

- osoby zaměstnané
- osoby samostatně výdělečně činné
- osoby, které jsou v evidenci úřadu práce.

Z každé skupiny jsem náhodným výběrem vybrala 5 respondentů, kteří splňovali následující podmínky:

- uplatnili žádost o předčasný starobní důchod v roce 2010, popř. v lednu 2011
- souhlasili s poskytnutím rozhovoru a jeho zaznamenáním do záznamového archu při zachování anonymity.

S respondenty jsem provedla polostrukturované rozhovory. Ty probíhaly v prostředí mé kanceláře na OSSZ Pelhřimov, respondenti byli předem informováni o průběhu rozhovoru a o jeho délce (zhruba půl hodiny). Ke zjištění sociodemografických údajů jsem použila uzavřené otázky; těch bylo celkem 7 a byly pro všechny žadatele stejné. Pro zjištění dalších údajů jsem nejprve položila všem respondentům stejnou otázku: „Můžete mi stručně říci, co předcházelo vaší žádosti o předčasný starobní důchod?“ Respondenty jsem nechala vyprávět a poté jsem kladla doplňující otázky dle schématu v různém pořadí, podle toho, jak se rozhovor vyvíjel. Snažila jsem se respondentům nepodsouvat vlastní názory. Pouze pokud rozhovor začal směřovat jinam, než jsem potřebovala, vhodným způsobem jsem se vrátila ke zkoumanému tématu. Všechny rozhovory jsem si zaznamenávala do záznamového archu, který není součástí mé bakalářské práce. Schéma rozhovoru je v příloze na str. 63.

Druhou část výzkumu tvoří výsledky sekundární analýzy dat, obsažených v evidenci žádostí o důchod, vedené na OSSZ Pelhřimov. Tyto výsledky dokreslují počet a strukturu žadatelů o předčasný starobní důchod.

4 Výsledky

4.1 Respondenti z okruhu osob samostatně výdělečně činných:

Respondent č.1 – paní Milada

Rodinný stav, věk: vdaná, 56 let, 3 děti

Vzdělání: střední odborné bez maturity

Bydliště, druh výdělečné činnosti: bydlí na vesnici, OSVČ spolupracující - spolu s manželem soukromě hospodaří v zemědělství

Žádá: 720 dnů před nárokem

Stručný přepis rozhovoru:

Jako OSVČ je přihlášena již od roku 1991, po celou dobu si platila minimální zálohy. Předpokládá, že důchod bude velmi nízký (invalidní důchod měla 6600 Kč). Čekala proto na menší krácení (méně než 721 dnů - 7,2%).

V roce 2008 měla vážný úraz (napadl ji býk, přišla o jedno oko), poté pobírala plný invalidní důchod, ten jí byl po roce snížen na invalidní důchod pro invaliditu prvního stupně. Podala námitku a v námitkovém řízení byl posudek změněn a nebyla jí přiznána ani původně přiznaná invalidita prvního stupně. Byla i v evidenci na Úřadu práce v Pelhřimově, aby nemusela platit zálohy na pojistné. Uvádí, že vzhledem ke svému zdravotnímu stavu jí vhodnou práci nenabídli, nedoporučili jí ani žádnou rekvalifikaci. Zdravotní stav uvádí jako hlavní důvod své žádosti, není schopna trvalejší práce. Jako OSVČ bude hlášena dále, je spolupracující osoba manžela. Nedosahují velkých výdělků, je ráda, že nebude muset platit zálohy.

Veškeré informace o předčasném odchodu do důchodu získala na OSSZ Pelhřimov. Chyběla jí pouze informace o výši důchodu. Zkusili si ho doma sice spočítat na důchodové kalkulačce, ale neví, jestli všechny údaje dobře zadali. Zároveň si ale myslí, že výše důchodu už by její rozhodnutí neovlivnila, nemá jinou možnost. Nemocenské dávky již vyčerpala, podporu také a pracovat nemůže.

Respondent č. 2 - pan Josef

Rodinný stav, věk: svobodný, 61 let

Vzdělání: středoškolské

Bydliště, druh výdělečné činnosti: Bydlí ve městě, podniká v účetnictví

Žádá: 180 dnů před nárokem

Stručný přepis rozhovoru:

Jako OSVČ je veden od roku 1996. Po celou dobu podnikání neplatí pojistné, má na něm dluh. V době, kdy to nebylo povinné z důvodu nízkých příjmů, si pojistné neplatil vůbec. O možnosti žádat o předčasný starobní důchod se dříve nikdy neinformoval. Spolužák mu řekl, že je již v důchodu, a tak se přišel také na OSSZ zeptat. Když zjistil, že už by mohl důchod pobírat, ihned podal žádost. Na jeho výši důchodu ani na výšce krácení mu prý nezáleží, má dostatek peněz uložených v německé bance. Podnikat dále nebude, vydělával málo, činnost už ukončil. Ví, že jeho důchod asi velký nebude, když si neplatil pojištění. Jinou práci hledat nechce, stejně by mu vše vzali exekutoři. Ví, že je exekuce možná i na důchod, ale to mu nevádí.

Respondent č. 3 – pan Vladimír

Rodinný stav, věk: rozvedený, 59 let

Vzdělání: vysokoškolské

Bydliště, druh výdělečné činnosti: bydlí ve městě, podniká v pojišťovnictví

Žádá: 1080 dnů před nárokem

Stručný přepis rozhovoru:

Podniká od roku 1993. Zpočátku se mu dařilo velmi dobře, podnikal i v realitách. Nyní už má několik let velmi malý výdělek, má problémy zaplatit zálohy. I minimální zálohy, které musí platit, se mu zdají příliš vysoké. Podnikat plánuje dál. Částka, kterou nesmí přesáhnout, mu vyhovuje, stejně si v minulých letech více nevydělal.

O podmínkách předčasného důchodu se informoval na OSSZ Pelhřimov, do důchodu chtěl jít co nejdříve, nevádl by mu ani krácení 14,7%. Původně chtěl dostat valorizaci. Pracovnice důchodového oddělení mu však spočítala doby pojištění a vysvětlila, že mu jednoznačně lépe vychází odchod do důchodu o měsíc později (bude mít o jeden rok

pojištění více, bude mít menší krácení). A tak s tím souhlasil. Jiné možnosti řešení své situace nehledal. Na úřad práce jít nechce, důchod mu bude stačit. Je rád, že nemusí ukončovat podnikání, a protože měl a má malé příjmy, nemusí platit ani zálohy. Po zdravotní stránce se cítí celkem dobře, ale o tom, že by nastoupil do zaměstnání, neuvažoval. Důchod mu bude stačit, je sám, rozvedený, nemá velké nároky.

Respondent č. 4 – pan Ludvík

Rodinný stav, věk: ženatý, 59 let

Vzdělání: vyučen

Bydliště, druh výdělečné činnosti: bydlí na vesnici, podniká ve sklenářství

Žádá: 990 dnů před nárokem

Stručný přepis rozhovoru:

Podnikal od roku 1993. Problémy s placením záloh má dlouhodobě. V posledních letech to řeší tak, že v zimě, kdy jsou zisky nejmenší, přerušil podnikání a zaeviduje se na úřadu práce. Nyní byl také 3 měsíce v evidenci. Po tu dobu pobírá sice malou podporu, ale nemusí platit zálohy na sociální a zdravotní pojištění. Situace vloni však již byla kritická po celý rok, proto se rozhodl využít odchodu do předčasného důchodu. Podnikat bude dál, je rád, že nemusí platit zálohy.

Zdravotní stav má sice dobrý, ale že by nastoupil někde do zaměstnání, o tom neuvažoval. Myslí si, že by ho stejně nikde nepřijali, protože je starý. V letošním roce půjde do důchodu i manželka, a tak si ho chtějí oba spolu užít.

Informace, které mu k předčasnému důchodu poskytly na OSSZ, považuje za dostatečné, pouze by uvítal, kdyby bylo možné výši důchodu dopředu spočítat. Sám to nezkoušel, nemá doma počítač. Ví, že krácení bude mít velké, ale odchod do důchodu považuje za nejlepší řešení – podnikáním si bude moci přivydělat.

Respondent č. 5 – pan Dimitrij

Rodinný stav, věk: Ženatý, 60 let

Vzdělání: vyučen

Bydliště, druh výdělečné činnosti: bydlí na vesnici, pracuje na Živnostenský list jako ostraha firmy

Žádá: 720 dnů před nárokem

Stručný přepis rozhovoru:

Pan Dimitrij podniká od roku 2001. V loňském roce pobíral několik měsíců nemocenské dávky, pak byl také asi tři měsíce na úřadu práce. Na živnostenský list pracuje jako hlídač pro firmu v místě svého bydliště. V poslední době mu však majitel firmy neproplácí faktury za hlídání. Už mu dluží plat za několik měsíců. Ve vesnici ještě provozuje hostinec, takže nějaký malý výdělek má, ale placení záloh je pro něho problematické. Uvažoval o úřadu práce, ale protože by nemohl dále podnikat, raději volí předčasný důchod.

Veškeré informace dostal na OSSZ Pelhřimov, chtěl by však znát výši svého důchodu. Je mu divné, že se to běžně nedělá. Rozhodnutí jít do důchodu by to však asi neovlivnilo. Chce mít jistý příjem. Navíc manželka je již také v důchodu, mají domek, hospodářství, šest vnoučat. Zdravotní stav nemá právě nejlepší, je po operaci ramene. Žádnou těžší práci by vykonávat nemohl, navíc bydlí na vesnici a musel by všude dojíždět. Domnívá se, že by spoustu peněz projezdil, nevyplatilo by se mu to. Předčasný důchod vidí pro sebe jako jednoznačně výhodný, bude moci dále podnikat, což mu bude nahrazovat krácení důchodu.

4.2 Respondenti z okruhu zaměstnaných osob

Respondent č. 6 – paní Marie

Rodinný stav, věk: Vdaná, 56 let, 2 děti

Vzdělání: vyučena

Bydliště, druh výdělečné činnosti: bydlí ve městě, pracuje jako dělnice v zemědělství

Žádá: 360 dnů před nárokem

Stručný přepis rozhovoru:

Paní Marie pracuje jako dělnice v zemědělství u soukromého chovatel kuřat. Do předčasného důchodu jít nechtěla, zaměstnavatel jí však nyní dal výpověď. Chtěl po ní už dlouho, aby odešla do důchodu. Byla se již několikrát informovat o podmínkách na OSSZ, ale myslela si, že jí sám nepropustí. Nakonec to udělal. Dostala sice odstupné, ale možnost jít na úřad práce nezvažovala, když už má nárok na důchod a krácení není tak velké. Navíc si myslí, že by ji posílali hledat si zaměstnání, a to už nechce. Ve svém věku už nechce nikde začínat nebo se vůbec doprošovat o práci, když už může jít do důchodu. Navíc nemá velký plat, podpora by určitě byla malá. Domnívá se, že důchod bude lepší. Krácení jí sice vadí, ale důchod jí známá spočítala na důchodové kalkulačce a vychází jí téměř stejný, jako má současný plat. Vážnější zdravotní problémy nemá. Bude si důchod užívat s manželem, starat se o zahradu a vnoučata.

Respondent č. 7 – pan Milan

Rodinný stav, věk: Ženatý, 61 let

Vzdělání: středoškolské

Bydliště, druh výdělečné činnosti: bydlí ve městě, pracuje jako dělník ve strojírenském podniku

Žádá: 450 dnů před nárokem

Stručný přepis rozhovoru:

Pan Milan pracuje jako dělník v lakovně místního strojírenského podniku. Pracovní poměr ukončil sám, protože již nezvládá pracovní tempo. Pracuje zde na směny (ranní, odpolední, noční), často i dvanáctihodinové, někdy musí i o víkendech. Jeho práce spočívá v navěšování a svěšování dílců do lakovací linky. Jedná se o velké součásti zemědělských strojů. Práce je pro něho velmi fyzicky náročná, už ji nezvládá.

Z ČSSZ si vyžádal informativní list s dobami pojištění. Podle něho mu důchod dcera spočítala na internetu, vychází mu jedenáct tisíc, tolik si teď ani nevydělá. Na předčasný důchod se byl již jednou na OSSZ informovat, jinak sleduje informace v televizi, čte noviny. Myslí si, že jinou, lehčí práci, by těžko sehnal. Pokud by ale bylo krácení vyšší, do důchodu by nešel, raději by to ještě chvíli vydržel. Toto krácení mu nepřipadá velké.

Možnost přivýdělků při předčasném důchodu zatím nezvažoval, je unavený, chce si nejprve odpočinout. Má zdravotní problémy, které zatím odkládal, bude se je snažit řešit.

Manželka pobírá také důchod, chce být s ní doma, užít si zahrádku a chatu.

Respondent č. 8 – pan Zdeněk

Rodinný stav, věk: rozvedený, žije s družkou, 61 let

Vzdělání: vyučen

Bydliště, druh výdělečné činnosti: bydlí na vesnici, pracuje jako dělník ve strojírenském podniku

Žádá: 630 dnů před nárokem

Stručný přepis rozhovoru:

Pan Zdeněk pracuje na svařovně ve strojírenském podniku. Do práce musí každý den dojíždět. Pracuje na směny, často i dvanáctihodinové. Práci přestává stačit, uvádí, že je to pro mladší. Vážnější zdravotní problémy nemá, ale je unavený. Pracovní poměr ukončil sám.

Na předčasný důchod se byl předem informovat na OSSZ, zkusil si ho doma spočítat. Vyšel mu okolo deseti tisíc, ale říká, že „lepší menší důchod a užít si ho, než větší a brát ho chvíli“. Navíc se obává změn, které se od podzimu chystají, bojí se, že by pak jeho důchod mohl být menší než teď. Na úřad práce jít nechce, spočítaný důchod by mu stačil. Výhodu předčasného důchodu vidí v tom, že bude doma, odpočine si, jeho družka už důchod má, a tak si to spolu doma užijí. Jedinou nevýhodu vidí v trvalém krácení.

Respondent č. 9 – paní Vlasta

Rodinný stav, věk: rozvedená, bezdětná, 59 let

Vzdělání: vyučena

Bydliště, druh výdělečné činnosti: bydlí na malém městě, pracuje jako dělnice v knoflíkářském průmyslu

Žádá: 990 dnů před nárokem

Stručný přepis rozhovoru:

Paní Vlasta pracuje jako dělnice v knoflíkářském průmyslu. Práci zvládá špatně fyzicky a nyní i psychicky. V práci po ní chtěli, aby dala výpověď a šla do předčasného důchodu. Sami jí propustit nechtěli, prý aby jí nemuseli dávat odstupné. Když odmítla, práci jí znepríjemňovali, paní Vlasta to přirovnává k šikaně. Nakonec to psychicky nezvládala a výpověď dala. Na úřad práce jít nechce, dostala by menší podporu, když dala výpověď sama. Práci už těžko zvládala i fyzicky, pracovala na tři směny, byla unavená. Jinou práci už si hledat nechce, myslí si, že by ji jinde stejně nevzali. U nich, na malém městě, už žádná práce není, jinam by musela dojíždět.

Krácení se jí zdá sice velké, ale příjem také měla poměrně malý (9 tisíc čistého) a teď bude mít alespoň klid. Navíc se bojí změn od října.

Respondent č. 10 – pan Zdeněk II.

Rodinný stav, věk: Rozvedený, 60 let

Vzdělání: vyučen

Bydliště, druh výdělečné činnosti: bydlí na vesnici, pracuje v dílně v zemědělském podniku

Žádá: 270 dnů před nárokem

Stručný přepis rozhovoru:

Pracuje jako údržbář v zemědělském podniku. V práci prý chtěli omladit kolektiv, chtěli ho propustit už dříve. Byl se ale na OSSZ zeptat na podmínky předčasného důchodu a zjistil, že to pro něho bude výhodnější až ke konci ledna, a tak si ho tam prý do konce měsíce ještě nechají. Původně chtěl jít po tu dobu na úřad práce. Nyní by si ho prý možná i v práci nechali, protože nemohou nikoho mladého sehnat. Ale on už nechce. Do práce musel dojíždět, projel okolo 1200 Kč, neustále musel čekat na autobus. Výdělek měl malý.

Známý mu důchod podle rady pracovnice důchodového oddělení spočítal, a pokud to tak bude (okolo 11 tisíc), tak je spokojený. Uvažuje, že by při předčasném důchodu mohl chodit na brigádu. Zdravotní stav má dobrý, je sám, doma by se asi pořád nudil. Krácení považuje za přiměřené, pokud by bylo větší, asi by v práci nadále zůstal.

4.3 Respondenti z okruhu nezaměstnaných osob

Respondent č. 11 – paní Blanka

Rodinný stav, věk: rozvedená, 55 let

Vzdělání: základní

Bydliště, druh výdělečné činnosti: bydlí ve městě, posledních 17 let je v evidenci úřadu práce, mezitím měla pouze krátkodobé brigády

Žádá: 1095 dnů před nárokem

Stručný přepis rozhovoru:

Paní Blanka je v evidenci na úřadu práce již dlouho, téměř 17 let. Během té doby měla jen několik krátkodobých zaměstnání, ze kterých jí plynulo pojištění. Podporu už dávno nemá, jediný příjem uvádí ze „sociálky“. Dle jejího sdělení má špatný zdravotní stav, který jí neumožňuje trvale pracovat. Již 2x žádala o invalidní důchod, ale žádost byla pokaždé zamítnuta, protože neměla ani potřebnou dobu pojištění.

Na důchod se přišla zeptat na OSSZ, výše krácení jí zajímá. Chtěla by hlavně vědět, kolik bude v důchodu brát. Doufá, že bude mít víc než nynější sociální dávky. Další výhodu vidí v tom, že už nebude muset chodit na kontroly na úřad práce.

Respondent č. 12 – paní Miluše

Rodinný stav, věk: Rozvedená, 55 let, 3 děti

Vzdělání: základní

Bydliště, druh výdělečné činnosti: bydlí ve městě, v evidenci úřadu práce od roku 1999

Žádá: 1080 dnů před nárokem

Stručný přepis rozhovoru:

Paní Miluše pracovala až do roku 1993 v Drobném zboží. Myslela si, že je to na celý život, ale pak došlo ke snižování a propustili ji. Chtěla pracovat, ale vždycky si ji nechali na zkušební dobu a pak opět propustili. To se opakovalo asi pětkrát. Naposledy pracovala na zkrácený úvazek v Bille. Původně měla zdravotní problémy s rukama, byla i na operaci, nyní jí trápí hlavně pohybové problémy. Chodí o francouzských holích, má velké bolesti. Již 4x žádala o zvýšení invalidního důchodu, pokaždé jí byla žádost zamítnuta. Vloni pobírala celý rok nemocenské dávky, nyní má podporu z úřadu práce

2500 Kč. Nechce déle čekat, neví, jakou práci by se svými zdravotními problémy mohla vykonávat. Není schopna sedět, stát, ani lézt do výšek. Navíc není spokojena s chováním pracovníků úřadu práce, už tam nechce chodit. Stejně jí žádnou práci ani rekvalifikaci nenabídlí. Sama neví, co by byla schopna s holemi vykonávat.

Chtěla by znát výši svého důchodu, chtěla by ho spočítat. Doufá, že bude alespoň 8 tisíc. Krácení jí vadí, ale slyšela v televizi o chystaných změnách od září a obává se, aby potom nebyl její důchod ještě menší.

Respondent č. 13 – paní Věra

Rodinný stav, věk: vdaná, 56 let, 2 děti

Vzdělání: vyučena

Bydliště, druh výdělečné činnosti: bydlí na vesnici, v evidenci úřadu práce je od května 2010

Žádá: 1080 dnů před nárokem

Stručný přepis rozhovoru:

Na úřadu práce je od května 2010. bylo jí tehdy ještě méně než 55 let, podporu brala jen 5 měsíců. Od té doby je bez podpory, byla závislá na příjmu manžela. Manžel je nyní také registrován na úřadu práce. Přistěhovali se sem z Chebu, prodali byt a jsou na chalupě. Důvodem byly nižší náklady. Úřad práce jí za celý rok nabídl pouze jedno zaměstnání (prodej medu), ale místo nakonec vůbec nebylo zřízeno (nedostali dotaci). Hledání práce jí navíc ztěžuje lupénka, má boláky po ruku. Myslí si, že by se to např. zákazníkům v prodejně nelíbilo. Protože bydlí na vesnici, za práci by navíc musela dojíždět. Možná by nějaké krátkodobé zaměstnání sehnat mohla, ale myslí si, že když měla v posledním zaměstnání pěkný příjem, že by jí to mohlo pokazit průměr na důchod.

Ten si zkoušela předběžně vypočítat. Vyšel jí okolo devíti tisíc, což by jí stačilo. Od Českých drah, kde dostala výpověď pro nadbytečnost, dostala větší odstupné, nějaké úspory tedy má. Už chce mít klid. Na důchod se byla informovat už jednou na OSSZ. Domluvila se na nejvhodnějším termínu odchodu do předčasného důchodu a už na tom nechce nic měnit.

Respondent č. 14 – paní Libuše

Rodinný stav, věk: vdaná, 56 let, 3 děti

Vzdělání: vyučena

Bydliště, druh výdělečné činnosti: bydlí na malém městě, v evidenci úřadu práce je od října 2009

Žádá: 720 dnů před nárokem

Stručný přepis rozhovoru:

Paní Libuše je v evidenci úřadu práce od října roku 2009. Podporu pobírala do září 2010. Je invalidní v prvním stupni, pobírá invalidní důchod ve výši 6525 Kč. Předtím byla celý život zaměstnána u jednoho zaměstnavatele v místě svého trvalého bydliště. Pracovala jako dělnice u lisu v dřevozpracujícím družstvu. Při snižování stavu ji propustili. Po celou dobu evidence jí úřad práce nenabídl žádnou práci ani rekvalifikaci. Na úřad se chodí vždy jen nahlásit, nic po ní nechtějí. Práci zkoušela shánět i sama, ale je invalidní, práci na osm hodin by nezvládla, na zkrácený úvazek nic nebylo. Bydlí na malém městečku, práce tam není.

Již dvakrát se byla ptát na OSSZ na předčasný důchod. Myslí si, že to pro ni bude nejvýhodnější, jiné řešení nevidí, podporu už nemá. Danou situaci zvažovala a krácení jí vadí. Čekala, až bude menší (7,2%). Od října je ale bez podpory, má jen nízký invalidní důchod, takže už dlouho čekat nemůže. Při větším krácení by však váhala. Příjem bude mít sice menší, ale bude mít klid. Pomůže dětem s vnoučaty. Manžel už je také v důchodu, a pokud budou spolu, tak to půjde. Náklady nemají velké, vyjdou i s málem.

Respondent č. 15 – pan Jan

Rodinný stav, věk: Ženatý, 59 let

Vzdělání: vyučen

Bydliště, druh výdělečné činnosti: bydlí ve městě, na úřadu práce od roku 2004

Žádá: 1095 dnů před nárokem

Stručný přepis rozhovoru:

Pan Jan je v evidenci úřadu práce od roku 2004. Nyní ho z úřadu práce vyzvali, aby předložil doklad, že se byl informovat na starobní důchod. Předtím o důchodu nic

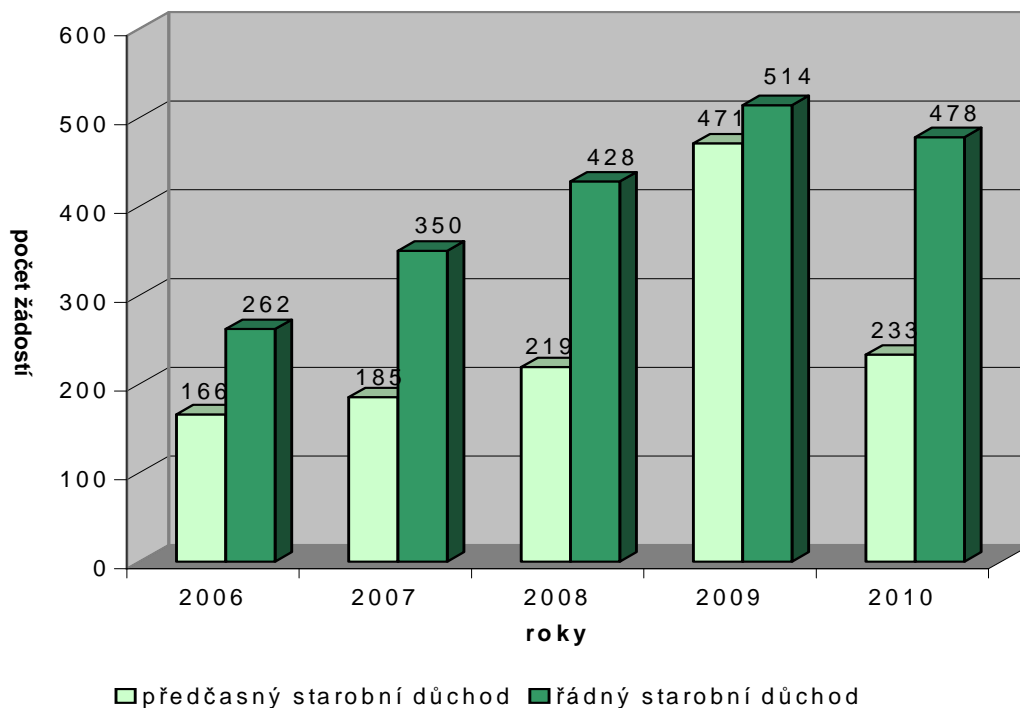
nevěděl, nezajímalo ho to. Podporu v nezaměstnanosti už dávno nepobírá, peníze mu vyplácí pouze „sociálka“. Práci si prý sám shání, ale nikde ho nechtějí zaměstnat. Úřad práce ho už nikam neposílá. V minulosti nějaká pracoviště navštívil, ale nevzali ho. Už dříve na OSSZ zjistil, že krácení bude mít velké (14,7%), ale uvádí: „*Před tím než mě v roce 2004 propustili, tak jsem pořád pracoval, paní tady na důchodovém mi řekla, že bych měl mít důchod lepší než to, co mi dávají ze sociálky*“. Byl informován o tom, že důchod si může sám předem spočítat na důchodové kalkulačce, ale nemá internet ani nikoho, kdo by mu s tím pomohl. Stejně už by to na jeho rozhodnutí nic nezměnilo. Výhodu vidí i v tom, že už se na úřad práce nebude muset chodit hlásit. Stejně už by žádnou práci nesehnal.

4.4 Sekundární analýza dat z evidence OSSZ Pelhřimov

Pro dokreslení velikosti a struktury základního souboru jsem zvolila sekundární analýzu dat. Okresní správa sociálního zabezpečení v Pelhřimově vyřizuje žádosti o důchod pro žadatele z okresu Pelhřimov. Sekundární analýzou dat z evidence žádostí o důchod (EVZAD) na OSSZ Pelhřimov a sekundární analýzou sepsaných žádostí za loňský rok jsem zjistila: V loňském roce bylo podáno celkem 711 žádostí o starobní důchod. Z toho bylo 233 žádostí o předčasný starobní důchod podle §31 zákona o důchodovém pojištění a 478 žádostí o řádný starobní důchod podle §29. Graf 1 porovnává počty žadatelů o předčasný starobní důchod a starobní důchod v posledních pěti letech, tj. v letech 2006-2010 na OSSZ Pelhřimov.

Graf 1

**Počet žádostí o předčasný starobní důchod a řádný starobní důchod
na OSSZ Pelhřimov v letech 2006-2010**

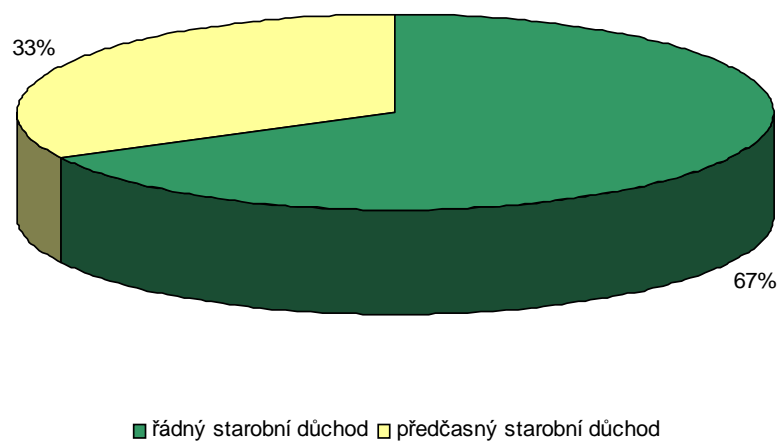

Zdroj: evidence OSSZ Pelhřimov

Z grafu je patrné, že kromě roku 2009 je počet žádostí o předčasný starobní důchod v posledních pěti letech jen mírně vzrůstající. Vzhledem k tomu, že po celou dobu mírně vzrůstá i počet žádostí o řádný starobní důchod, je vzrůstající počet způsoben jen větším počtem občanů důchodového věku. Velký nárůst žádostí o předčasný starobní důchod v roce 2009 byl pravděpodobně podmíněn parametrickými změnami od 1.1.2010.

Graf 2

**Porovnání počtu žadatelů o předčasný starobní důchod
a starobní důchod na OSSZ Pelhřimov v roce 2010**

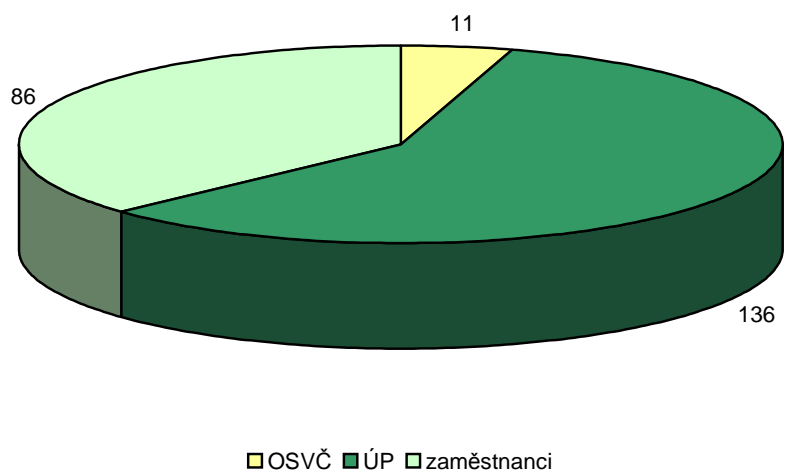

Zdroj: evidence OSSZ Pelhřimov

V loňském roce tvořily žádosti o předčasný starobní důchod zhruba třetinu všech žádostí o starobní důchod na Okresní správě sociálního zabezpečení Pelhřimov. Oproti předcházejícím rokům počet poklesl.

Graf 3

**Struktura žadatelů o předčasný starobní důchod na OSSZ Pelhřimov
v roce 2010 – podle pracovní aktivity**

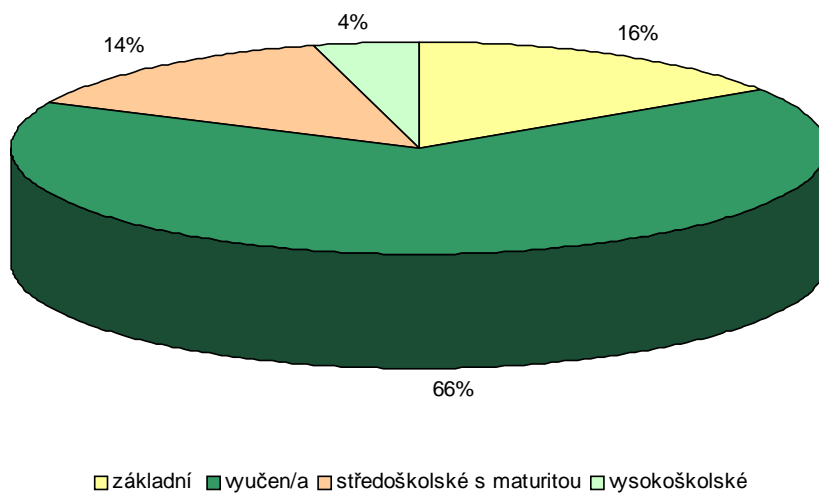

Zdroj: evidence OSSZ Pelhřimov

V roce 2010 bylo nejvíce žadatelů o předčasný starobní důchod z úřadu práce (58%), druhou nejpočetnější skupinou byly osoby zaměstnané v pracovním poměru (37%) a třetí osoby samostatně výdělečně činné (5%).

Graf 4

Struktura žadatelů o předčasný starobní důchod na OSSZ Pelhřimov v roce 2010 – podle vzdělání

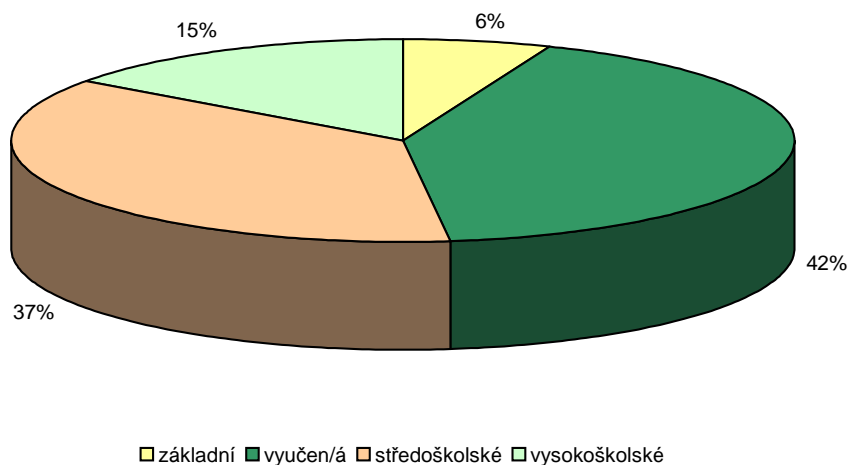

Zdroj: evidence OSSZ Pelhřimov

Analýza dat z žádostí o předčasný starobní důchod v roce 2010 ukázala, že nejvíce žadatelů o uvedený důchod bylo vyučeno, druhou nejpočetnější skupinou byly osoby se základním vzděláním. Nejméně žadatelů mělo vysokoškolské vzdělání, středoškoláci tvořili 14 % všech žadatelů.

Graf 5

**Struktura žadatelů o řádný starobní důchod podle §29 na OSSZ Pelhřimov
v roce 2010 – podle vzdělání**

Zdroj: evidence OSSZ Pelhřimov

Porovnáním struktury žadatelů o předčasný starobní důchod podle §31 a řádný starobní důchod podle §29 vidíme, že o předčasný starobní důchod žádalo více osob se základním vzděláním (16%) než o řádný starobní důchod (6%). Naopak osoby vysokoškolsky vzdělané tvořily pouhé 4% žadatelů o předčasný starobní důchod, zatímco u žadatelů o řádný starobní důchod to bylo 15%.

5 Diskuze

Hlavním cílem práce bylo zjistit, jaké jsou důvody žádostí o předčasný starobní důchod a zda jsou tyto důvody rozdílné u zaměstnaných osob, u nezaměstnaných osob a u osob samostatně výdělečně činných. Výzkum provedený formou rozhovoru s celkem 15 respondenty měl ukázat, co je vedlo k žádosti o důchod, jaké měli jiné možnosti a zda je vůbec měli.

Nejprve jsem studovala jednotlivé záznamové archy, hledala jsem hlavní myšlenky rozhovorů. Ty jsem poté srovnávala s ostatními a snažila jsem se postihnout společné myšlenky, souvislosti. Jednotlivé dílčí celky jsem se snažila pojmenovat, třídit, seskupit podle logické struktury. Všechny předběžné závěry jsem si zaznamenávala. Použila jsem postupu tzv. hledání vzorce, tj. hledání určitých opakujících se momentů, které jsou nějak vázány ke zkoumanému tématu a zkoumaným osobám.

5.1 Osoby samostatně výdělečně činné

U osob samostatně výdělečně činných se jednalo o čtyři muže a jednu ženu. Podnikali v různých oborech – pojišťovnictví, zemědělství, ostraha, účetnictví, sklenářství. Respondent č. 3 měl vysokoškolské vzdělání, respondent č. 2 středoškolské, ostatní byli vyučeni. Všichni společně uváděli problémy s placením záloh. Dalo by se říci, že se jednalo o poměrně neúspěšné živnostníky a podnikatele. Respondent č. 4 se pravidelně na zimu evidoval na úřadu práce, aby nemusel platit zálohy na pojistné. Z finančních důvodů byli někdy v průběhu podnikání na úřadu práce také respondenti č.1 a č. 5. Kromě respondentky č. 1 nikdo z nich neudával vážnější zdravotní problémy, které by bránily podnikání. Mimo respondenta č. 2 všichni uvádějí, že budou podnikat dál. Možnost pobírat předčasný starobní důchod a přitom podnikat do výše, která nezakládá účast na pojištění, je pro osoby samostatně výdělečně činné, které nedosahují velkých výdělků a mají problém zaplatit zálohy, výhodou. Zároveň výši krácení, kromě respondentky č. 1, dotazovaní příliš neřešili. Důchod brali jako jistý příjem a zároveň výhodu, která jim umožní podnikat dál, v podobném rozsahu jako dosud. Navíc se zbaví

problému s placením záloh. Pouze respondentka č. 1, která si od počátku podnikání platila minimální povinné pojistné a již v minulosti pobírala invalidní důchod, věděla, že důchody osob samostatně výdělečně činných jsou nižší. Rozhodla se proto počkat alespoň na menší krácení 720 dnů před nárokem. Nikdo z dotazovaných se nesnažil a ani neuvažoval o možnosti zabezpečit si příjem jinak, např. ukončit podnikání a najít si zaměstnání. Téměř všichni respondenti viděli důchod jako nejlepší řešení.

U osob samostatně výdělečně činných, které nedosahují z výkonu své činnosti velkých zisků, se může předčasný starobní důchod jevit jako výhodný. Mohou při něm nadále vykonávat vedlejší samostatnou výdělečnou činnost, pokud jejich příjem nepřesáhne tzv. rozhodnou částku. Ta např. pro rok 2011 činí 59 374 Kč **(20)**. Příjmem se zde rozumí daňový základ (rozdíl mezi příjmy a výdaji). U tří z dotazovaných osob příjem ani této částky nedosahoval, navíc byli povinni platit z něho ještě zálohy na pojistné. Riziko bych však viděla v tom, že ani osoba samostatně výdělečně činná nemůže odhadnout výši svého příjmu a v případě, že příjem po dobu pobírání předčasného starobního důchodu rozhodnou částku přesáhne, ztrácí důchodce nárok na důchod od měsíce, ve kterém mu účast na pojištění vznikla (již vyplacený důchod musí vrátit) **(27)**. Dalším problémem pro ně do budoucna může být i to, že zdravotní problémy a přibývajícím věkem už jim neumožní výdělečnou činnost vykonávat a nadále budou pobírat pouze krácený důchod.

5.2 Osoby zaměstnané

Rozhovor byl proveden se třemi muži a dvěma ženami, dva z dotazovaných měli středoškolské vzdělání, tři byli vyučeni. Respondenti č. 6 a 8 byli z práce propuštěni, ostatní dali výpověď sami. Všichni pracovali v dělnických profesích. Odchod do důchodu všichni předem konzultovali na oddělení důchodového pojištění, zjistili si nejvhodnější datum přiznání důchodu. U těchto osob byl odchod do důchodu pečlivě zvažovaný. Všech pět dotazovaných uvedlo dlouhodobou únavu z práce. Vysoké pracovní nasazení, fyzicky náročná práce, dlouhé pracovní směny, noční směny – to vše klade na starší pracovníky velké nároky. Podle Eurostatu pracovali lidé v EU v prvním

čtvrtletí roku 2010 průměrně 36,8 hodiny, zatímco v Česku to bylo 41,1 hodiny. Nárůst lze vysvětlit tím, že zaměstnavatelé omezili nábor nových sil a soustředili se na maximální využití stávajících zaměstnanců. Dočasně proto dochází k většímu náporu na jednotlivé zaměstnance, kteří musí zastat práci i za bývalé kolegy (19). Navíc zaměstnavatelé nejsou ani nijak motivováni udržet si starší zaměstnance. Někteří vidí v odchodech pracovníků do důchodu příležitost, jak ušetřit náklady. Pro zaměstnavatele by mělo být prioritou naplánovat změny ve struktuře podniku z hlediska lidských zdrojů, neboť stále více klíčových zaměstnanců bude odcházet do důchodu a nebude dostatek vhodných kandidátů, kteří by je nahradili. Společnosti by se měly připravit na stále citelnější stárnutí populace. Řešením by bylo umožnit lidem nad 50 let flexibilněji přizpůsobit pracovní dobu i náplň jejich potřebám (19). Oslovení respondenti navíc uváděli v poslední době nízké příjmy v zaměstnání. Když si zkusili důchod vypočítat na důchodové kalkulačce, vyšel jim srovnatelný a někdy i vyšší než současný čistý příjem (respondenti č. 7 a č. 8). Setrvání v pracovním poměru v tomto případě respondenty nemotivuje. Pokud půjdou do předčasného důchodu se zvoleným krácením, budou mít větší příjem než v zaměstnání a nebudou muset pracovat.

U skupiny zaměstnanců se oproti ostatním skupinám nejvíce objevily obavy ze změn v důchodovém zákoně. Informace, které k respondentům přicházejí z televize a z tisku, hovoří o snížení důchodu pro občany se středními příjmy. Na základě těchto informací se respondenti obávají, aby důchod přiznaný po změnách nebyl menší než krácený předčasný důchod. I tato skutečnost byla u nich jedním z důvodů, proč zvolili předčasný důchod.

Podle mého názoru by u zaměstnaných mělo zvýšené krácení vliv na jejich rozhodování, kdy odejít do důchodu. Myslím, že vyšší krácení by způsobilo, že lidé by ze zaměstnání odcházeli do předčasného důchodu méně. Ale nepovažuji za jisté, že by pracovali déle. Pokud by práci opravdu nezvládali nebo měli zdravotní problémy, museli by svou situaci řešit jinak (např. evidencí na úřadu práce nebo žádostí o invalidní důchod).

5.3 Osoby nezaměstnané

V této skupině souhlasil s rozhovorem jeden muž a čtyři ženy. Čtyři z respondentů zvolili předčasný důchod více než 720 dnů před nárokem (respondenti č. 11, 12, 13 a 15). Ani jeden z nich již nepobíral podporu v nezaměstnanosti. Respondenti č. 11, 12 a 15 jsou na úřadu práce již několik let. Všichni uvádějí, že jim úřad práce po dobu evidence žádnou vhodnou práci ani rekvalifikaci nenabídl. Uplatňovaná je tak spíše pouze pasivní politika trhu práce, která se skládá z dávek v nezaměstnanosti a z předčasného starobního důchodu (13). Dotazovaní respondenti, kteří jsou dlouhodobě v evidenci úřadu práce a nepobírají již podporu v nezaměstnanosti, se domnívají, že na trhu práce již nemohou najít, vzhledem ke svému věku nebo zdravotnímu stavu, uplatnění. V předčasném důchodu vidí jediné možné řešení. Tato skupina se nejméně zajímala o výši svého důchodu. Respondenti č. 11 a č. 15 využili dokonce nejvíce krácený důchod, přesně tři roky před nárokem – 14.7% krácení. Respondenti č. 12 a č. 13 zvolili krácení o 1,5% menší. Přestože jim všem krácení vadilo, považovali žádost o důchod za svou jedinou možnost, jak získat příjem.

Podle mého názoru, pokud člověk nemá žádný (nebo pouze minimální) příjem, nebude pro něho výše krácení příliš důležitá. Stát zde vyšším krácením určitě neovlivní rozhodnutí těchto lidí o důchod požádat. Jeho politika by tak měla směřovat kromě důchodové reformy také např. k rozvoji alternativních a menších pracovních úvazků pro starší lidi. Zvláště v dělnických profesích, kde je práce těžká fyzicky, budou lidé nad šedesát let těžko zvládat stejné pracovní tempo jako například třicátníci. Na starší zaměstnance je utvořen často stereotypní pohled – špatně se učí novým věcem, hůře se adaptují na změny, mají nižší pracovní tempo (17). Mohou být však přínosem v jiných oblastech – svojí životní zkušeností, spolehlivostí, vyšší zodpovědností, nadhledem v konfliktních situacích, odbornou profesní znalostí, loajalitou k zaměstnavateli a menší fluktuací. Určitě by pomohlo, kdyby byli zaměstnavatelé ze strany státu zvýhodňováni při jejich zaměstnávání. Motivovat by je mohly například daňové úlevy nebo dotace na pracovní místo přizpůsobené věku a možnostem staršího občana. Myslím, že lidé většinou mají zájem pracovat, nechtějí být závislí na pomoci ostatních. Potřebují jen specifické pracovní podmínky, hlavně flexibilněji přizpůsobit pracovní dobu a druh

práce svému věku a zdravotnímu stavu. Státu by se dotace vrátila ve formě ušetřených peněz za sociální dávky (podporu v nezaměstnanosti, nemocenské dávky, dávky v hmotné nouzi) nebo za předčasný starobní důchod. Zároveň by tito lidé byli nadále plátcí pojistného a přispívali tak do státní pokladny. Pokud se někdo stane nezaměstnaným už po padesátce, může být závislý na dávkách sociálního zabezpečení i několik desítek let, než splní potřebnou dobu pojištění pro nárok na starobní důchod. Podle Vidovičové prodlužující se období přípravy na budoucí povolání a preference předčasných důchodů významně „ztenčily“ počet let, kdy vyděláváme na důchod. To není jen problém České republiky, ale i dalších států v Evropě (24).

Pozdější odchod do důchodu bude od starších lidí vyžadovat více aktivity. Myslím, že lidé v předdůchodovém věku už nejsou příliš ochotni se vzdělávat, rekvalifikovat, sami se aktivně snažit předcházet nezaměstnanosti. Jak uvádí Krebs, pracovníci předdůchodového věku spolu s ženami, absolventy škol a handicapovanými patří k nejvíce rizikovým skupinám ohroženým nezaměstnaností. A ta mnohem častěji navíc postihuje pracovníky s nižším vzděláním a kvalifikací (11). Několik respondentů ve svých rozhovorech uvedlo, že již nemá zájem něco nového se učit, dávají přednost nejjednodušší možnosti, kterou jim stát nabízí – odchodu do předčasného důchodu. Svě stárnutí si představují se svými blízkými, na svých zahradách a chatách, a i když vědí, že jejich důchod bude trvale nižší, jsou ochotni to obětovat. Možnost dále pracovat pro ně není atraktivní natolik, aby se vzdali lákavého odpočinku v důchodu. Jak uvádí Vidovičová, účast na vzdělávání ve vyšším věku je všeobecně nízká, a to jak z nedostatku příležitostí, tak z absence tradice celoživotního vzdělávání v České republice (24). Přitom v současné době je celoživotní vzdělávání nezbytností, souvisí s rychlým vývojem společnosti, s neustále měnícími se technologiemi výroby, s potřebou nových profesí. Lidé nemohou očekávat, že se vrátí zpět doba, kdy třeba dvacet let vykonávali stejnou práci. Podle Krebse současný koncept celoživotního vzdělávání dnes znamená proces nepřetržitého vzdělávání po celý život. Zahrnuje všechny vzdělávací aktivity, které vedou ke zlepšování znalostí, dovedností, zvyšování kvalifikace a osvojování nejnovějších poznatků po dobu celého života (11). Lidé s vyšším vzděláním a kvalifikací mají větší možnost uplatnění na trhu práce. A nejde

určitě jen o získané znalosti, ale i o schopnost díky vzdělání se lépe přizpůsobovat změnám. Navíc u těchto lidí mnohokrát práce není chápána jen jako prostředek k získání financí, ale slouží i k uspokojování jiných hodnot člověka, například k seberealizaci. Z provedené analýzy dat na OSSZ Pelhřimov vyplynulo, že vysokoškoláci zde v roce 2010 tvořili pouhých 4,3 procenta ze všech žadatelů o předčasný starobní důchod. Přitom ve stejném roce o řádný starobní důchod žádalo 15,3 procent vysokoškoláků. Nejpočetnější skupinou žadatelů o předčasný starobní důchod byly osoby vyučené (66,1 %) a osoby se základním vzděláním (15,9%). O řádný starobní důchod žádalo pouze 5,6% osob se základním vzděláním a 42,5 % vyučených. Z toho je patrná výše uvedená souvislost vzdělání a zaměstnanosti. Při srovnání s údaji Českého statistického úřadu za rok 2010 je to však ještě více vypovídající:

- zaměstnanost lidí ve věku 50 – 59 let - s vysokoškolským vzděláním - 87,2%
- u osob se základním vzděláním - 39,7%
- zaměstnanost osob ve věku 60 - 64 let - s vysokoškolským vzděláním - 53,3%
- u osob se základním vzděláním je jich pouhých 10,1% **(6)**.

Myslím, že úloha předčasného starobního důchodu by měla spočívat především v řešení situace těch osob, které jsou dlouhodobě nezaměstnané nebo v krátké době před nástupem do důchodu ztratí práci. Kvůli tomu předčasné důchody původně vznikly. Neměly by sloužit jako místo úniku zaměstnancům, kterým nevyhovují jejich pracovní podmínky, nemají zájem se dále vzdělávat, učit se něco nového, nebo pro ty, kteří se obávají negativních změn v důchodovém zákoně. Bohužel si myslím, že politika státu směřuje zatím špatným směrem. Její kroky nejsou vyvážené. Na jedné straně se prodlužuje důchodový věk, zpřísnují se podmínky pro odchod do předčasného důchodu, podmínky pro pobírání podpory v nezaměstnanosti apod., ale na druhé straně stát nijak nepodporuje zaměstnavatele v zaměstnávání starších lidí. Přitom se domnívám, že určité finanční pobídky (daňové úlevy, dotace) by zaměstnavatelé uvítali. Dotazování několikrát uvedli, že je zaměstnavatel propustil, protože již měli nárok na předčasný starobní důchod. Pokud by byl zaměstnavatel ze strany státu podporován

v zaměstnávání pracovníků v předdůchodovém věku, určitě by propuštění přinejmenším více zvažoval. Lidem v předdůchodovém věku by měla být nabídnuta i jiná alternativa řešení jejich problémů při výkonu zaměstnání než odchod na úřad práce, do invalidního nebo starobního důchodu. Kratší pracovní úvazky, převedení na jinou práci, delší přestávky v práci, možnost delší dovolené apod. by mohly starší lidi motivovat k delšímu setrvání na pracovním trhu. Je třeba dohody dvou stran, jak zaměstnavatele, tak zaměstnance. Prostředníkem by měl být stát, který bude výše uvedeným způsobem ovlivňovat motivace obou skupin.

6 Závěr

Cílem práce bylo zjistit, z jakých důvodů žádají o předčasný starobní důchod osoby zaměstnané, osoby samostatně výdělečně činné a osoby bez zaměstnání. Jako dílčí cíle jsem si stanovila zjistit, zda se občané snažili využít i jiných možností a zda vyšší krácení, popř. jiné změny v důchodovém pojištění ovlivnily jejich rozhodnutí. Dále jsem chtěla zjistit, kde získali informace o podmínkách nároku na předčasný starobní důchod a zda pro ně byly dostatečné.

K dosažení cílů jsem využila kvalitativního výzkumu. Stratifikovaným náhodným výběrem jsem ze základního souboru žadatelů o předčasný starobní důchod na OSSZ Pelhřimov vybrala vždy pět respondentů z každé zkoumané skupiny a s nimi provedla polostrukturovaný rozhovor podle schématu (viz příloha str. 68, 69). Přestože se jednalo pouze o malý vzorek respondentů ze základního souboru všech žadatelů o předčasný starobní důchod na OSSZ Pelhřimov, myslím, že se podařilo nalézt určité společné znaky a opakující se vzorce chování u respondentů jednotlivých skupin. Doplňkovou technikou byla sekundární analýza dat na OSSZ Pelhřimov.

Výsledky výzkumu ukazují, že důvodem pro podání žádosti o předčasný důchod není jen ztráta zaměstnání. U osob zaměstnaných je nejčastějším zjištěným důvodem únava z vykonávaného zaměstnání, nevládnání nároků, které jsou na ně v práci kladeny. Často uvádějí i zdravotní problémy. Podle jejich názoru se je zaměstnavatel nesnažil v práci držet ani přizpůsobit pracovní podmínky jejich možnostem. Lidé zaměstnaní se více zajímají o výši krácení důchodu, volí spíše méně krácený důchod. Dotazovaní ze skupiny osob samostatně výdělečně činných byli většinou nepřilíš úspěšní ve svém podnikání, několik jich mělo problémy s placením záloh a v přiznání předčasného důchodu viděli možnost, jak dále podnikat, ušetřit na zálohách a mít jistý příjem. Všichni dotazovaní se o podmínkách nároku informovali na správě sociálního zabezpečení. Přestože informace hodnotili většinou jako dostatečné, uvítali by především, kdyby dopředu znali výši svého důchodu. Někteří sice využili důchodové kalkulačky, pro jiné to však bylo z technických důvodů nemožné. Respondenti, zvláště ti zaměstnaní, uváděli, že sledují informace o změnách v důchodovém zabezpečení

v televizi a tisku. Tyto informace, i když často nepřesné a neúplné, v nich vyvolávají obavy, jak se bude jejich důchodový nárok do budoucna vyvíjet. Bude pro ně setrvání v zaměstnání výhodné? Nebude jejich důchod v budoucnu nižší, než je nyní? S těmito otázkami se setkávám při své práci denně. Ale i toto jsou důvody, proč lidé dávají přednost předčasnému a trvale krácenému důchodu. Návrh a reforma důchodových systémů by měla spíše odrazovat od předčasného odchodu z trhu práce, podporovat flexibilitu v přístupech k odchodu do důchodu a podporovat aktivní účast starších lidí na životě společnosti (11). Lidé by měli být státem motivováni, aby co nejdéle přispívali do státního rozpočtu a nebyli závislí na vyplácení dávek. Stát by měl pomoci při úpravě jejich dosavadních pracovních podmínek a měl by podporovat vytváření vhodných pracovních míst pro starší občany. Bohužel si však myslím, že v dnešní době jsou to především zaměstnavatelé, kteří se rádi zbavují starších pracovníků, místo aby pro ně vytvořili vhodnější podmínky pro práci. Proto se domnívám, že především podpora zaměstnavatelů, ať už formou daňových výhod nebo dotací na vytváření nebo úpravu dosavadních pracovních míst pro občany v předdůchodovém věku, je možným řešením situace na trhu práce starších zaměstnanců. Zvýšení krácení může sice snížit zájem zaměstnaných osob žádat o tento důchod, ale pokud nebudou mít podmínky pro to, aby mohli svou práci nadále vykonávat, stejně se dostanou do závislosti na systému sociálního zabezpečení (nemocenské dávky, podpora v nezaměstnanosti, invalidní důchod, hmotná nouze). Téměř ve všech průmyslově vyspělých zemích populace rychle stárne a občané žijí déle. Tyto demografické trendy pak vytvářejí enormní tlak na finanční životaschopnost systémů sociálního zabezpečení v těchto zemích (8). Podle mého názoru je podpora státu při řešení situace starších lidí nedostatečná, jedná se spíše o pasivní opatření (finanční podporu). Pro samotný systém sociálního zabezpečení je nezbytné, aby lidé co nejdéle setrvali v aktivním životě a co nejdéle přispívali do státní pokladny. Jak ukázal výzkum (analýza dat z OSSZ), významnou úlohu hraje i vzdělání. Lidé s vyšším vzděláním žádají o předčasný důchod méně než lidé se vzděláním nižším. Úloha předčasného důchodu by měla spočívat v jistotě, že pokud lidé práci přes veškeré úsilí neseženou, budou moci v předdůchodovém věku této možnosti využít a budou tímto způsobem zabezpečeni.

7 Seznam použitých zdrojů k bakalářské práci:

1. BREJCHA, A., ŠANTRŮČEK, V., *Právo důchodového pojištění*. 1.vyd., Praha: Linde, 1998, 427 s., ISBN 80-7201-124-3.
2. BŘESKÁ, N., KRÁLOVÁ, J., VOŘÍŠEK, V., *Soubor platných právních předpisů*. Ostrava: Andragos Agency, 1993, 396 s., ISBN 80-85646-04-8.
3. Češi jsou v práci nejdéle z EU. *Národní pojištění*, 2010, ročník 41, číslo 10, 48 s., ISSN 0323-2395.
4. *Informativní list důchodového pojištění* [online]. Praha: ČSSZ, [2011-01-10]. Dostupné z: <<http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/informativni-osobni-list-duchodoveho-pojisteni.htm>>.
5. *Sepisování žádosti o důchod* [online]. Praha: ČSSZ, [2010-12-31]. Dostupné z: <<http://www.cssz.cz/cz/duchodove-pojisteni/davky/podani-zadosti-o-duchod.htm>>.
6. FERENC, J., *Zaměstnanost osob v předdůchodovém věku*. [online] Praha: Český statistický úřad [2011-03-20]. Dostupné z: <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/ckta28062010.doc>.
7. FRANCOVÁ, H., NOVOTNÝ, A., *Sociální politika v základech*. 1.vyd., Praha: Triton, 2008, 185 s., ISBN 978-80-7387-125-3.
8. GRUBER, J., WISE D.A., *Social security programs and retirement a round the world: Micro-estimation*. Chicago: National Bureau of economic research, 2004, 741 s., ISBN 0-226-31018-3.
9. HENDL, J., *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. 1.vyd., Praha: Portál, 2005. 408 s. ISBN 80-7367-040-2.
10. KAHOUN, V. a kol., *Sociální zabezpečení. Vybrané kapitoly*. 1.vyd. Praha: Triton, 2009, 445 s., ISBN 978-80-7387-346-2.
11. KREBS, V. a kol., *Sociální politika*. 4.vyd. Praha: ASPI, 2007, 504 s., ISBN 978-80-7357-276-1.

12. LANGRÁŠEK, T., *Ústavní soud shledal část zákona o důchodovém pojištění protiústavní* [online]. Brno: Ústavní soud. [2010-04-16]. Dostupné z: <http://www.concourt.cz/clanek/3227>.
13. MARTIN, J. P., *What Works Among Active Labour Market Policies: Evidence from OECD Economic Studies No.30*, 2000, 113 s.
14. Nařízení vlády č. 281/2010 Sb., o zvýšení důchodů v roce 2011.
15. Nařízení vlády č. 283/2010 Sb., kterým se pro účely důchodového pojištění stanoví výše vyměřovacího základu za rok 2009 a výše přepočítacího koeficientu pro úpravu všeobecného vyměřovacího základu za rok 2009 a upravují částky pro stanovení výpočtového základu.
16. *Obyvatelstvo podle věku, rodinného stavu a vzdělání*. [online].citováno [2011-1-10] Dostupné z: <[http://www.czso.cz/xj/edicniplan.nsf/t/DC002ECEB4/\\$File/Vek.pdf/](http://www.czso.cz/xj/edicniplan.nsf/t/DC002ECEB4/$File/Vek.pdf/).
17. *Postavení zaměstnanců nad padesát let na trhu práce*. [online]. Praha: STEM, 2006, 41s., dostupné z : http://www.equalcr.cz/files/clanky/532/Postaveni_zamestnancu_nad_padesat_let_na_trhu_prace.
18. PŘIB, J., VOŘÍŠEK, V. a kol., *Důchodové pojištění v České republice*. 1.vyd., Olomouc: Anag, 1996, 285 s., ISBN 80-85646-37-4.
19. REICHEL, J., *Kapitoly metodologie sociálních výzkumů*. 1.vyd., Praha:Grada, 2009, 184 s. ISBN 978-80-247-3006-6.
20. REZLEROVÁ, J., *Strategie zaměstnávání lidí 50+. Národní pojištění*, 2010, ročník 41, číslo 10, 48 s. ISSN 0323-239.
21. *Sociální a zdravotní pojištění v roce 2011. Národní pojištění, 2011*, ročník 42, číslo 1, 48 s. ISSN 0323-2395.
22. TOMEŠ, I., *Sociální správa*. 2.vyd., Praha: Portál, 2009, 304 s., ISBN 978-80-7367-483-0.

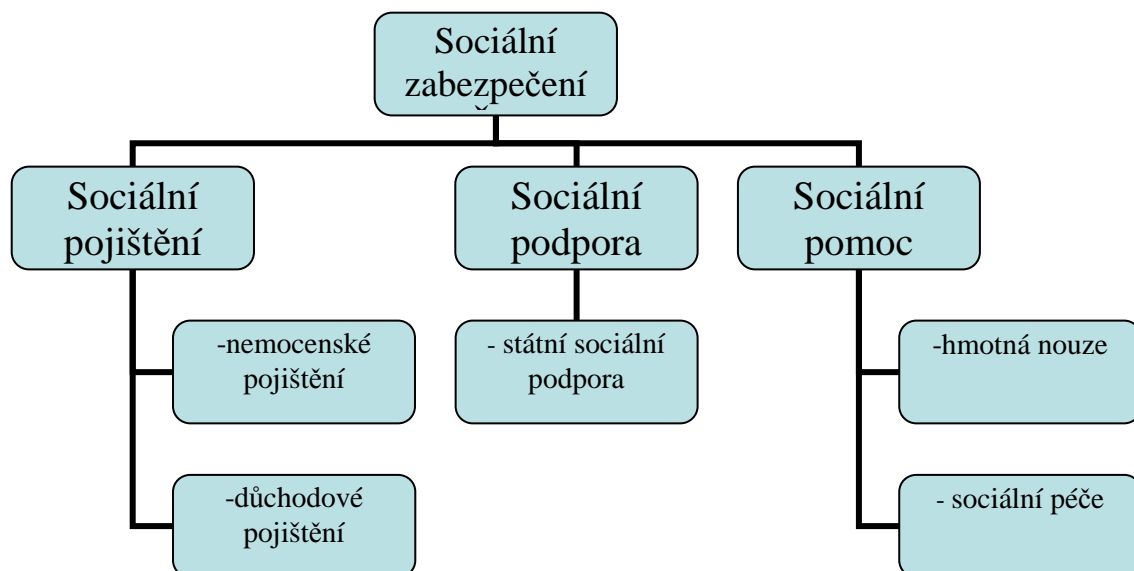
23. TOMEŠ, I., *Úvod do teorie a metodologie sociální politiky*. 1.vyd., Praha: Portál 2010, 440 s., ISBN 978-80-7367-680-3.
24. TRÖSTER, P. a kol., *Právo sociálního zabezpečení*. 4.vyd., Praha: C.H. Beck, 2008, ISBN
25. VIDOVIČOVÁ, L.,. Starší osoby na trhu práce a politika aktivního stárnutí - výběr ze statistik a sociologických šetření. In: *Postavení a diskriminace seniorů v České republice*. [online] Praha : Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2006. 1.vyd., 140 s., ISBN 80-86878-52-X, datum citace [2011-20-03], dostupné z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/3482/sbornik_diskriminace.pdf.
26. VOŘÍŠEK, V., *Starobní důchod*. Praha: Linde 2004,
27. Vyhláška č. 284/1995 Sb., kterou se provádí zákon o důchodovém pojištění.<
28. Zákon č. 155/1995 Sb., o důchodovém pojištění, v platném znění.
29. Zákon č. 582/1991 Sb., o organizaci a provádění sociálního zabezpečení, v platném znění.
30. Zákon č. 589/1992 Sb., o pojistném na sociální zabezpečení a příspěvku na státní politiku zaměstnanosti, v platném znění.
31. *Wer vor 67 in rente gehen kann*. [online]. Berlin: Deutsche Rentenversicherung, [2010-10-01]. Dostupné z: http://www.deutsche-rentenversicherung-und.de/cae/servlet/contentblob/28994/publicationFile/17776/06_Ausnahmen_Rente_mit_67_pdf.pdf.

8 Klíčová slova

- předčasný starobní důchod
- starobní důchod
- sociální zabezpečení
- důchodové pojištění
- doba pojištění
- celoživotní vzdělávání

9 Přílohy

Schéma sociálního zabezpečení

Tabulka důchodového věku platná od roku 2010

Rok narození	Muži	Ženy					
		bezdětná	1 dítě	2 děti	3 děti	4 děti	5 a více dětí
1936	60+2	57	56	55	54	54	53
1937	60+4	57	56	55	54	54	53
1938	60+6	57	56	55	54	54	53
1936	60+8	57+4	56	55	54	54	53
1940	60+10	57+8	56+4	55	54	54	53
1941	61	58	56+8	55+4	54	54	53
1942	61+2	58+4	57	55+8	54+4	54+4	53
1943	61+4	58+8	57+4	56	54+8	54+8	53+4
1944	61+6	59	57+8	56+4	55	55	53+8
1945	61+8	59+4	58	56+8	55+4	55+4	54
1946	61+10	59+8	58+4	57	55+8	55+8	54+4
1947	62	60	58+8	57+4	56	56	54+8
1948	62+2	60+4	59	57+8	56+4	56+4	55
1949	62+4	60+8	59+4	58	56+8	56+8	55+4
1950	62+6	61	59+8	58+4	57	57	55+8
1951	62+8	61+4	60	58+8	57+4	57+4	56
1952	62+10	61+8	60+4	59	57+8	57+8	56+4
1953	63	62	60+8	59+4	58	58	56+8
1954	63+2	62+4	61	59+8	58+4	58+4	57
1955	63+4	62+8	61+4	60	58+8	58+8	57+4
1956	63+6	63	61+8	60+4	59	59	57+8
1957	63+8	63+4	62	60+8	59+4	59+4	58
1958	63+10	63+8	62+4	61	59+8	59+8	58+4
1959	64	64	62+8	61+4	60	60	58+8
1960	64+2	64+2	63	61+8	60+4	60+4	59
1961	64+4	64+4	63+4	62	60+8	60+8	59+4
1962	64+6	64+6	63+8	62+4	61	61	59+8
1963	64+8	64+8	64	62+8	61+4	61+4	60
1964	64+10	64+10	64+4	63	61+8	61+8	60+4
1965	65	65	64+8	63+4	62	62	60+8
1966	65	65	65	63+8	62+4	62	61
1967	65	65	65	64	62+8	62	61+4
1968	65	65	65	64	63	62	61+8

Schéma rozhovoru:

Sociodemografické otázky:

- pohlaví
- věk
- rodinný stav, u žen počet dětí
- nejvyšší dosažené vzdělání
- bydliště (město x vesnice)
- poslední zaměstnání
- evidence na Úřadu práce
- kolik dnů před nárokem žádáte o přiznání předčasného starobního důchodu.

Popis situace, která předcházela žádosti o předčasný starobní důchod:

- Kde žadatel pracoval, jakou práci vykonával, byla fyzicky, psychicky náročná, jak skončil pracovní poměr.
- Byl v evidenci na úřadu práce, jak dlouho tam byl, pobírá podporu, dostal nabídku vhodného zaměstnání, zúčastnil se rekvalifikace.

1. Zdravotní stav:

- Jak ho žadatel sám charakterizuje, jak se cítí.
- Vidí svůj zdravotní stav jako nevýhodu na trhu práce.

2. Informace o předčasném důchodu:

- Kde je žadatel získal.
- Co považuje za výhody, nevýhody.
- Chybí mu v informacích něco podstatného.
- Jaký vliv v rozhodování hrála výše krácení.

3. Práce při předčasném důchodu:

- Využil by žadatel možnosti při důchodu pracovat dle zákonem stanovených podmínek.
- Měl by zájem přerušit pobírání důchodu, pokud by získal lépe placenou práci.

4. Jiné možnosti řešení situace.